Přítomnost

ROČNÍK IV. V PRAZE 8. PROSINCE 1927. ČÍSLO 48.

POLITIKA

Richard Weiner (Paříž):

Francouzská žurnalistika a osobní boje.

Milý pane redaktore,

Váš stručný dopis (Máme tady velké nesnáze s osobními útoky. Jak si v osobních věcech počínají noviny francouzské? Je to tam horší či lepší?) nabádá především k poznámkám poněkud obecnějším: Chtíti po lidech, aby vedli polemiky ryze »věcné«, osobu protivníkovu nechávajíce stranou, zdá se mi krom diskusí v několika málo oborech exaktních věd, vzrušujících jedině intelekt — nesplnitelným požadavkem puritánského bolestínství. Nepatří-li myšlenka, názor, přesvědčení filosofické, náboženské, estetické k n á m tou měrou, že se bouříme c e l í, se svou nedůtklivostí včetně, jakmile se kdo dotkl j i c h, jakmile se kdo postavil j i m, jakmile kdo zapochyboval o n i c h, pak je to tolik, jakoby nebyly. Klidně, neosobně, věcně dovede o těchto věcech diskutovat jen člověk, který na nich nebere účasti, který jimi nežije. Co je to »vnitřní život«, odloučený od citové části naší osobnosti? Co je to láska, která si neznenávidí toho, jenž ji káře? Člověk, který dovede svou myšlenku, svého boha odloučit od sebe na tolik, že o nich diskutuje tak smířlivě jako o otázce, má-li se ulice dláždit asfaltem či dřevěnými kostkami, je bezcenný i pro onu myšlenku, i pro onoho boha, kteří jsou jen potud, pokud jsou imperialistickými, to jest, pokud chtějí ovládnout, a kteří to nemohou jinak, než skrze tvou náruživost. Je přirozené vidět ve svém odpůrci — jsme, nezapomínejme, stále ještě v oboru »vysoké myšlenky« — pohana, zloducha, nepřítele lidí a tedy také svého, škůdce, jejž třeba stopovat a všechny jeho podniky bezohledně ničit, pokud lze; je přirozeno, varujeme-li před ním, jitříme-li proti němu, znemožňujeme-li ho sesměšněním, nejde-li to jinak. Mluvívá se o osobních útocích v diskusích politických a zapomíná se, že jen zřídka kdy dosahují té bezohlednosti, ironie, jizlivosti, nemilosrdenství, drásavosti a hanobení,*) kam dospívají invektivy polemik filosofických, literárních a náboženských. Přečtěte si jen, co roztomilých osobních věcí pověděli si pp. Souday a abbé Brémond v polemice o — — — — čisté poesii, nebo pamflet o Anatolu Franceovi, jejž rozhodili francouzští surrealisté v den jeho pohřbu. (Je-li třeba dodávat, že šlo o pamflet na základě čiře ideologickém?) Lze dokonce postavit pravidlo, že čím nezištnější jsou pohnutky, čím nesvětštější věc polemisovaná, tím drsnější nájezdy. Není jen pouhou náhodou, že nejhomeričtějšími v této příčině péry jsou péra polemistů náboženských, s Léonem Bloyem v čele.

A nyní se vraťme k politice, k politice všedního dne, k vůni deníků. Není pochyby, že si političtí polemisté a politikové vůbec spílají méně než spisovatelé, umělci, teologové. Boj politický vede se většinou zdvořile, věcně,†) krom střetnutí v shromážděních (útoky v parlamentech, na schůzích). Politické přesvědčení — mám na mysli ideál politika††) — je čímsi velmi upřímným, velmi často něčím, co je schopno z přesvědčení (z hrdosti) i velkých obětí, ale není námi, n e c í t í s e. V dopisech, jež psala Rosa Luxemburgová z vězení Liebknechtově ženě, četl jsem s úžasem místo, kde vyznává, že »hnutí« je jí bytostně cizí. Čísti tuto zpověď v sousedství vět, kde jako by v předtuše věcí příštích namátkou poznamenává, že »ovšem« skoná, a z vůle své skoná kdesi v řadě, toť cosi, co vnuká až závratné ponětí o o d v o z e n o s t i politické náruživosti, na rozdíl od primérnosti náruživostí jiných. Politické přesvědčení tedy se n e c í t í — připomínám znovu, zatím že mám na mysli politika ideálního — a proto také je ideální boj o politické ideje tak věcný, a při veškeré opravdovosti a zaujetí — zdvořilý. Není-li však v politické polemice ani zdaleka takových monumentálních osobních invektiv jako v polemikách jiných — opravdu velcí, výhradně političtí polemisté-rasové jako antisemita Drumont, jako Rochefort nebo Leon Daudet jsou zjevy vzácnými — oplývá za to něčím, v čem osobní invektiva a útok dorůstají do forem, v nichž osobní útok a invektiva jediné jsou vskutku šerednými a nízkými, to jest podezíráním, závistí a lží. To, že deníková, všední politická polemika vyrůstá nikoliv z náruživosti nezištné, nýbrž ze zájmu. Nemám tu ostatně nikterak na mysli výhradně onen »zájem«, jenž skoro všude, třebas v míře různé, spočívá v tom, že představa toho či onoho politického řádu, programu, většiny je funkcí představy zvětšené, resp. zmenšené moci třídy nebo strany, moci, z níž plynou prebendy, sinekury a pod. Nýbrž vycházím odtud, že politické diskuse rostou nikoliv z myšlenkového schematu »já, řádný člověk, chci toto, kdežto ty, chtěje ono a ono, jsi obci na škodu« (což by odpovídalo schematu, uvedenému svrchu pro polemiky jiné, než politické), nýbrž: »já, řádný člověk, chci toto, kdežto ty, p r o t o ž e jsi škůdce (třídní egoista, nepřítel lidu atd.), chceš to a to«. Z této formulace vzchází všecka krása politických polemik a diskusí. Z této formulace vychází b e z d ě k y i polemista, který by asi hezky vyvalil oči, kdybyste mu řekli, že s »personáliemi« začal on. Nicméně je tomu tak. Neboť začne-li 90 polemistů ze sta polemiku dejme tomu proti kterémusi programnímu požadavku strany agrární, nevidí nikterak požadavek, spadající v rámec programu strany, která — neprávem, budiž — míní, že program onen hoví obci líp než kterýkoliv jiný, nýbrž vidí něko-

*) P o z n. r e d a k c e: Na tomto místě se nám zdá, že autor ne zcela pilně četl pražský tisk během posledního roku.

(† P o z n. r e d a k c e. Také k těmto větám autorovým dovoluji si přivěsit zdvořilou, ale rozhodnou pochybnost, pokud nás se týká. Už z těchto autorových poznámek je patrný rozdíl mezi francouzskými a našimi poměry.

††) P o z n. r e d a k c e. Nyní tedy konečně chápeme. Pan autor má na mysli ideál politika.

lik tisíc zemanů, kteří se snaží kohosi podvést, žít na útraty jiných, využitkovat jich. Stejně se nepolemisuje proti kapitalismu, nýbrž proti fabrikantům a bankéřům; nikoliv proti socialismu, nýbrž proti svedeným proletářům, kterým bylo »vůdci« namluveno, že lze hospodářské zákony postavit na hlavu; nikoliv proti straně lidové, nýbrž proti jakýmsi lidem, kteří myslí jediné na tmářství a jak by se z něho měli dobře. Ona záměna dvou různých pojmů: špatného programu a špatných pohnutek vešla do krve tak, že se toho už ani nedbá. Nepozoruje se, osobní útok že nepočíná teprve rčením »pan Nedvěd ví, proč pronesl včera svou řeč: má nezaopatřeného bratra«, nýbrž tím, že představa odpůrců s nekalými pohnutkami přerostla představu poctivých lidí se špatnými myšlenkami.

Toto zmatení pojmů samo už by stačilo k znechucení i »neosobních« a »slušných« politických polemik; ale dostává posilu. Tato posila vězí v nepopíratelném faktu, že s politikou jsou namnoze spjaty zájmy ryze osobní. Ale roznášet téma toto znamenalo by opravdu nosit sovy do Athén. Povězme jen, že jsou odstíny. Nevím, jakým tónem jsou psány noviny v jistých balkánských zemích a ve Spojených státech, o nichž je známo, že stranické vítězství znamená dokonalou změnu všeho personálu v politických úřadech; ale mám za to, že není nikterak »věcný«. Trneme-li nad tónem, jakým píší některé české noviny, kdo ví, nepodléháme-li jakési ilusi na ruby: jednak jsme s češtinou přirozeně zdůvěřenější než s řečmi cizími, v nichž nám možná unikají nejen odstíny v eleganci, nýbrž také odstíny v hrubiánství, takže se nám snad francouzský ekvivalent české neomalenosti zdá méně trapným; po druhé pak odívají ještě velmi mnozí čeští novináři své myšlenky v řeč takovou (zdráhám se napsati v češtinu takovou), jako by jim šlo o důkaz, že naše mateřština je ze všech řečí světa tou nejnemotornější, nejtopornější, nejméně výraznou, nejméně libozvučnou, trapně bezmocnou a tlustou jako krmník. To dodává českým osobním útokům rázu nízkosti, nevybranosti a plochosti, jakých ve francouzském tisku sotva mají. Ale to neznamená, že by tento tisk se vznášel nad lidmi a nad věcmi příliš lidskými. Dejme stranou dvě kategorie krajní: jednak jisté týdenníky z druhu tak zvaných »potinières« (klepáren), jejichž výnosnost spočívá právě na znehodnocení událostí všeho druhu, které redukují na čiré záležitosti osobní, v politice právě tak jako v umění, ve finančnictví nejinak než ve vědě. Většinou jde o impertinence, které valné škody nenadělají — jaká škoda, že se drahá naše mateřština na impertinence tak málo hodí! Jaký by to byl oddech od útoků těžkopádnějších! — jsou však i narážky dost trapné, jsou také nájezdy docela nedvojsmyslné a týkající se vskutku věcí nejsoukromějších; jsou však tiskoviny, které necouvnou ani před vysloveným vyděračstvím. —

S druhé strany tisk »first class«. V Temps, v Journal des Débats na příklad marně byste ovšem hledali »cancany« z politické či jiné kuchyně; a je-li nezbytí, jsou-li na některých událostech personálie účastněny tak důvěrně, že jich pominout nelze, zaznamenají se prostě, bez poznámky, a věc je vyřízena. Temps uveřejní každou slušnou opravu, ať si věcně velmi přísnou, a i bez dovolávání se zákona. Znamená to, že diskuse těchto listů je bezvadná za všech okolností? Nemyslím. Bývají insinuace podivuhodně houževnaté, bývají »omyly«, k nimž se po čase, a hodí-li se, sáhne znovu i pak, byly-li svého času opraveny dotčeným samotným, jsou »opomenutí« a »zapomětlivost«. Tón zvedají však tyto listy málokdy, a pozvednou-li ho — zejména ve věcech osobních — nečiní tak nikdy za sebe sama: podepsanými dopisy na příklad. Zbývá tak zvaný tisk velký a stranický. Tisk velký si na osobní polemiky nepotrpí; má cosi lepšího: široké rozpřádání zločinů — což není pouhou náhražkou za osobní útoky; za to však naopak: nemyslíte, že by bylo u nás osobních útoků méně, kdyby měly noviny vydatnější zásoby hezkých domácích zločinů? — a komentáře k vyšetřování a projednávání vzrušujících při všeho druhu. (Francouzský zákon nebrání komentovat porotní líčení za jeho trvání.) Krom toho je bezohledně indiskretní: stačí upozornit na sebe sebe méně, a velký denní tisk se už postará, aby se domovníkově, dodavatelově, sousedčině, kuchařčině úsudku o vás dostalo náležité publicity. Přestává na tom, nejde do hloubky, zřídka kdy uspořádá štvanici, ale stačí to. — Tisk stranický? Přijde na to, kdo jste vy, jaký je on, kdo je přítelem vaším a jeho — zájemníkem, je-li doba klidná či vzrušená. Figaro na př. už i r. 1914 byl listem vysoké literární úrovně, měl přispívatele a redaktory zvučných a vskutku dobrých jmen, byl listem »intelektuelním« — a přes to zmohl se proti Caillauxovi na kampaň tak osobní, tak bezohlednou, že skončila skoro osudně tragickým výstřelem paní Caillaux. Tato kampaň nebyla poslední toho druhu ani ve Figaru, ani jinde. Nikoliv, o osobní útoky není v tisku stranickém nouze; klamat může nás různost metody. Ale jak rozhodnout, co je horší, zda hulvátský výpad či pomalé, na pohled nevinné a věcné plížení se do vaší domácnosti, do vaší alkovny, perfidní narážky kořeněné duchaplnictvím, napovědělé a nedopovědělé lži, které se jen tváří, jakoby se před závěry zdráhaly, pomalá otrava či hrubé rýpnutí? Tak zvaný bulvární vtip — věc skoro již vymřelá — nadělal mnoho zla a mnoho nešťastných. — Celkem nemyslím, že bychom měli co závidět. Různost jest v temperamentu a snad také v písemné zběhlosti a v intelektualistické polituře napadajících. Dejme tomu, že se francouzské osobní útoky — lépe čtou než české. Ale to je výhoda pro čtenáře, nikoliv pro napadené.

Tu a tam se slýchává stesk, že úroveň polemická upadla. Možná dost, že se před válkou zabíjelo elegantněji, ale za to zabíjelo déle. Dnes se polemisuje rychleji, tudíž pádnějšími ne-li argumenty, tedy slovy. A kdyby měl být brán za dnešní normu způsob, jakým si páni archeologové posílali a posílají vzkazy v příčině vykopávek Glozelských, bylo by to zlé. Ale omluvou a polehčující okolností je tu, že jde o pány staré, usedlé a učené.

Jedna okolnost nicméně způsobuje, že francouzský tisk u srovnání s naším projevuje jistou zdrželivost: je to tiskový zákon, velmi přísný. Stačí, byl-li jste jmenován — lhostejno, zda v dobrém či ve zlém, šlo-li o pravdu či o výmysl — stačí dokonce, byl-li jste jen označen, označen s dostatečnou jasností, i nabýváte automaticky práva žádati uveřejnění svého písemného prohlášení, na stejném místě, stejným tiskem a ve dvojnásobné rozloze odstavce či článku, v nichž o vás byla řeč. I kritisovaný autor má právo ozvat se — byť meze dovolené kritiky překročeny nebyly — a proslulá pře, již před nějakými třemi lety zvedl herec Francouzské Komedie Sylvain proti Revue des Deux

Mondes, která zkritisovala nepříznivě, ale věcně jeho překlad z Euripida, tuším, prokázala absurdnost tohoto zákonného ustanovení. Ale ochranným přece jen je, a značnou měrou. — Myslím dále, že zvyklost klásti před každé jméno písmenku M. (Monsieur) rovněž je příčinou, proč vás francouzský tisk ušetřuje aspoň hulvátství. I to už je něco. Záležitost slohové jednoty! »Durand je lump«, to jde z péra samo. »Pan Durand je lump«, to si člověk přece jen chvíli rozmýšlí. Zaplať pán bůh za to.

Ferd. Peroutka:

Máme sympatisovat s Trockým?

II.

Také dnešní sovětskou politiku vůči sedlákům prohlašuje oposice za svrchovaně vážné nebezpečí pro konečné komunistické cíle: vedení prý se zahledělo příliš z blízka do selských očí a je trochu hypnotisováno; sedláček, chytrý ptáček, ošálí komunistu, nedá-li si dobrý pozor; bude-li se pokračovat v protežování sedláků, vznikne brzy takový stav, kdy i v sovětském Rusku budou snahy o komunismus jen marným plánim a pomalu už i trestným; proto konec s touto protekcí! Je třeba zájmy dělníků rozhodně povýšit nad zájmy selské; až dosud měl největší zisk z revoluce sedlák; obrat kursu také v této otázce! přitlačit sedláka ke zdi!

Abychom osvětlili poměr sovětské diktatury k sedlákům, musíme se také zde vrátit k Leninovi. Jako byl propagátorem Nepu, tak byl i propagátorem spolku dělníka se sedlákem, a obě tyto věci podpíral svou odhodlanou výmluvností. Už dvacet let před tím, než se zmocnil vlády, poučoval revolucionáře, že v Rusku může dělník dobýt moci leda ve spolku s mužíkem. Nep konec konců byl důsledkem právě tohoto spolku: přišlo se na to, že není možno pouhou mocí donutit sedláky, aby zásobovali města, a že žádná Čeka je nepřiměje k tomu, aby obdělávali více půdy, než potřebují pro svou vlastní výživu, nemají-li z toho prospěch; uznalo se, že sedlák má právo, žádati za své výrobky nějakou náhradu a že rekvisicemi se otázka zásobování vyřídit nedá; papírovými penězi mužík upřímně pohrdal, věda, že vláda se širokým svědomím a dokonce taková vláda, která chce peníze vůbec diskreditovat, si může natisknout tolik rublů, kolik chce; mužík žádal výrobek za výrobek a z ruky do ruky; ale zesocialisovaný, rozvrácený průmysl byl schopen vyrábět leda straky na vrbě; jel-li mužík padesát verst do města pro padesát cihel, proseděl tři dny na chodbě úřadu, jenž byl pověřen rozdílením cihel, a pak se mu řeklo, že cihly nejsou. Aby konečně sedlák mohl dostávat něco výměnou za své výrobky, přišlo se k Nepu, který měl oživit pohaslé výrobní síly.

Oceňování rolnické otázky byla novinka, kterou Lenin proti Marxovi přinesl. Tomu by se byl u Marxe vůbec nemohl naučit. Je zcela pochopitelno, proč Marx této věci nedbal: žije-li někdo v Anglii, kde rolnictví je stlačeno na minimum, není ovšem nikterak pobádán okolní skutečností uvažovat o rolnictvu, kterého téměř nevidí. Pobyt v Anglii (kdyby i nebylo zvláštního Marxova uzpůsobení, které ho vedlo k tomu, aby vše, co souviselo s venkovem, pokládal za »nudné«) byl by zcela stačil k tomu, aby všechen svůj zřetel obrátil k průmyslovému dělnictvu. V Rusku, kde asi 90% obyvatelstva tvoří sedláci, mohl by si tak počínat jen muž, který složil slib, že se vůbec nebude dívat kolem sebe. Proto Rusku nestačil marxism, nýbrž bylo mu třeba leninismu. Lenin přikládal agrární otázce takovou důležitost, že jednou řekl Zinověv zcela správně: není leninistou, kdo nedovede pracovat mezi rolníky. Marxovi schází mnoho, aby mohl být uznán za leninistu, ač Lenin se může prohlašovat za marxistu: leninism je právě marxism plus ještě některé jiné věci, které většinou pochodí ze zaostalého stavu Ruska a těch ostatních východních zemí, ve kterých chce bolševism působit.

Trocký je v podceňování agrární otázky blíže Marxovi, ale Lenin v té věci šel samostatně nad Marxe, opíraje se o ruskou skutečnost, v níž není dovoleno ignorovat rolníky tomu, kdo chce mít úspěch. Bylo správně prorokováno, že ruská revoluce bude patřit tomu, kde uspokojí sedláky, a Lenin se stal diktátorem právě proto, že to pochopil. Kdo považuje bolševickou revoluci za nejvyšší dobro, měl by Leninovu duchu vstávaje lehaje děkovat za to pochopení. Získal sedláky ovšem jen za tu cenu, že do nejspodnější zásuvky zavřel tu část komunistického programu, která se týkala venkova, a místo toho, jak sám přiznává, »přijal agrární program sociálních revolucionářů (eserů) beze změny«. Kdyby v boji o moc se byl obrátil na mužíky se žádostí, aby ho podporovali, a kdyby svou žádost doprovodil poukazem, že chce pracovat k tomu, aby půda z majetku statkářů přešla do majetku státu, a aby vznikly státní velkostatky, ukázali by mu záda. Lenin však nijak se neostýchal slíbiti sedlákovi roztrhání statků a soukromé vlastnictví půdy. Ruská demokracie, která zvítězila v březnu, váhala s tímto slibem: proto jsou dnes ruští demokraté rozptýleni po celém světě a komunisté sedí pevně v Kremlu.

Německý theoretik Karl Kautsky prohlásil hned po bolševické revoluci tento spolek komunistů se sedláky za nemarxistický. Na to mohli ovšem bolševici snadno odpovědět, že předně je sporné, je-li to nemarxistické, za druhé však že je lépe uraziti nějaký paragraf z Marxe a státi se vládcem ohromné země, než v plné uctivosti k Marxovi se potulovat po světě jako vyhnanec. »Není pochyby,« psal Kautsky, »že se tím (spolkem se sedláky) bolševici stali vládci Ruska. Jiná otázka však už je, co z toho nakonec bude.« Dnes už můžeme říci aspoň částečně, co z toho bylo: spolkem se sedláky bolševici dobyli moci a spolkem se sedláky se při moci udržují; na druhé straně jsou tímto spolkem trvale oddalováni od provádění původního komunistického programu. Kdybychom měli pátrati, která slavná věta by nejlépe vyjádřila city ruského komunisty k mužíkovi, byla by to asi tato: nemohu žíti s tebou ani bez tebe.

Lenin dobře ocenil, že zájmy a cíle mužíkovy jsou krátké a že jeho duch nepřenáší se daleko za humna rodné vesnice. Pumpa na návsi je mu důležitější než otázka,vládne-li v Moskvě Petr nebo Pavel; žádá jen, aby mu i Petr i Pavel pokud možno dali pokoj. Je-li vyhověno některým jeho přáním, je sedlák v Rusku ochoten hrát roli politické mrtvoly. To právě vyjádřil velmi jasně Lenin r. 1919, když někteří radili, přeměnit sedláka v komunistu za použití celého aparátu komunistické manikyry:

Nic by nebylo bláhovější než násilné zasažení do sféry selského hospodářství... Nutno počítat se zvláštnostmi selského života. Nebude-li vláda obtěžovat sedláky na vesnicích, nestarají se tito o to, co vláda dělá v městech. Tak se sedlák vyřadí z historie, klesne do úzkého kruhu místních zájmů, »do hloubky nehistorického bytí. Na jevišti historie zůstane pouze proletariát s buržoasií.«

Vskutku, ruský sedlák se dal dokonale zneutralisovat. Politický pud je v něm tak slabounký, že bolševici mohou býti ještě hezkou chvíli bezpečni před oposicí z této strany. Mužík rozevřel náruč, aby přijal hmotné dary revoluce, a zaměstnává se zatím ohmatáváním svého majetku. Za příděl půdy byl velmi ochoten klesnout do »hloubky nehistorického bytí«. Pokud mu byla ponechána volnost mínění, užil toho, aby třískl do panské hlavy; ale poněvadž je opravdu neutrální, pobije tu a tam také nějakého sovětského komisaře, který nechce rozumět »zvláštnostem selského života«. Před sto lety marně uvažoval Gogol, díváje se za jízdy v trojce na zátylek selského vozky, co si asi mysli tento Ivan Iványč? jaký smysl se skrývá v jeho škrábání za uchem? Ani sovětský komisař neví dnes ještě, proč se mužík škrabe za uchem a co tím chce vyjádřit; v pochopení selské duše nepokročil nad Gogola. Kdyby ruští komunisté chtěli nakreslit zcela upřímnou mapu své země, napsali by nad kraje, obydlené sedláky: terra incognita. A ti komunisté, kteří stěží vyvázli z rukou rozezlených mužíků, houževnatě trvajících na »zvláštnostech selského života«, byli by patrně nakloněni připsati k tomu: hic sunt leones — tady jsou dravé šelmy.

Leninův výraz »zvláštnosti selského života« je okrasný a kompromisní výraz pro tvrdohlavý nesocialismus ruského sedláka. Kdyby byl mluvil zcela otevřeně, neřekl by Lenin: »nutno počítat se zvláštnostmi selského života« — nýbrž: »nutno počítat s tím, že sedlák se nechce stát socialistou, i když mu velmi domlouváme«. Komunistickou revolucí nezvítězil na venkově komunismus, nýbrž vlastnictví. Slavjanofilové a primitivní socialisté vždy přicházeli do vytržení nad ruskými obščinami, touto formou společenského držení půdy. Nuže, bylo konstatováno, že obščiny, tento starobylý doklad slovanského sklonu k socialismu, v Rusku nyní nikoliv mohutní, nýbrž se rozpadávají. Tím je dostatečně dáno za pravdu těm, kdož tvrdili, že obščiny byly jen plodem nesvobody. Těmito »zvláštnostmi selského života« mužík, ač »klesl do hloubky nehistorického bytí«, přece jen vydatně pomáhá dělat historii: je velkou překážkou v cestě důsledného socialistického budování v Rusku, a komunisté ještě nevědí, jak zlomit odpor této nehistorické bytosti. Nutno připomenout, že se o to hezkou dobu už ani mnoho nepokoušejí. Herriot, shlédnuv r. 1922 Rusko, prorokoval, že za deset let bude Francie v socialističtějším stavu než je ten, který lze dnes pozorovat v Rusku. Dnešní Rusko představuje stadium jakési komunisticko-selské republiky. Je sice pravda, že vůbec není slyšet hlas ruského sedláka, a že on nemá žádného politického vlivu, jak se sluší pod diktaturou proletariátu; jeho vliv není v mluvení ani v hlasování, ale v anonymní, mlčelivé hospodářské síle.

Jestliže opravdu státy se udržují těmi silami, jimiž vznikly, pak činí sovětští vůdcové se svého stanoviska dobře, chtějí-li udržet a podporují-li spolek dělníků se sedláky. Je velkým a zcela nedbalým omylem domýšlet se, že bolševické Rusko je plodem povstání komunistického proletariátu. Mezi těmi třemi silami, které v říjnu před deseti lety zvítězily v Rusku, byla síla uvědomělého komunistického proletariátu věru silou nejmenší. Tato revoluce byla vyhrána: 1. vojáky, kteří chtěli mír, 2. sedláky, kteří chtěli půdu, 3. komunistickými dělníky. Lenin pracoval více heslem »mír a půdu« než kterýmkoliv jiným heslem. Marxistickými hesly revoluce vyhrána nebyla. Bolševici nešli do boje po vlastních nohách: seděli na zádech rozjitřeným sedlákům a vojákům. Poněvadž byli silou nejorganisovanější, ovládli na konec všechno. Kdyby v té době byli už i sedláci organisováni, byli by spolkli Lenina s Trockým jako medvěd malinu. Ale oni už tehdy byli v hloubce nehistorického bytí. Už v tomto vojensko-selsko-komunistickém původu bolševické revoluce je příčina všech těch nejasností a nedůsledností, v nichž tone dnešní Rusko a jichž chce oposice využíti. Sovětské Rusko je před přísnou komunistickou theorií útvar nečistý a pomíchaný; to je následek toho, že už sama bolševická revoluce nemohla by před touž přísnou komunistickou theorií vypadat jinak než jako děj nečistý a promíchaný. Oposice prohlašuje, že chce čistě komunistickou revoluci; Stalinovci hájí proti ní tu nečistě komunistickou revoluci, která má aspoň tu výhodu, že je už deset let na světě.

Lenin viděl ve spolku se sedláky nejen oporu sovětské politické moci, ale i naprosto nutné hospodářské předpoklady. Věděl, že socialisovaný průmysl nemůže pomýšlet na konkurenci se západním průmyslem a že se může živit jen vnitřním trhem: sedláci jsou tímto vnitřním ruským trhem, a proto je třeba zacházet s nimi tak pečlivě, aby jejich kupní síla nebyla zničena. Angličan nebo Němec nebude kupovat výrobky ruského průmyslu. Vedle toho je tu ovšem i politická obava ze selské oposice: po pravdě řečeno, ruská vláda se sedláků bojí. Vidí, že porazili carism, a mohli by snad porazit i ji, kdyby byli vnuceni do zoufalé oposice. V zemi převahou agrární, kde průmysl je roztroušen jen jako mastná kolečka na chudé polévce, sotva by se mohl městský proletariát udržet proti trvalému odporu sedláků. V tom všem jdou Stalinovci celkem věrně za Leninem.

Chtějí-li oni udržet stát tou silou, kterou vznikl, žádá Trocký, aby bylo nalito čistší víno komunistické revoluce. Hlásá, že musí býti skoncováno s tímto poloútvarem, a rýsuje směrnice, podle nichž by se mělo jít v zásadách čisté logiky. Klidí celkem snadný úspěch, zjišťuje-li, že na vesnicích není vůbec komunismu. Ani vedení nepředstírá, že tam vidí nějaký komunismus; uvádí jen ty důvody, pro něž to nebylo dosud možno. Oposice žádá nové zdanění rolnictva, které by připadlo k dobru dělníkům. Na to odpovídá vedení ústy Rykovovými: to by znamenalo přetrhání svazků rolníků s dělníky. Oposice vystupuje v roli útočného obhájce dělnických zájmů, a žádá, aby vláda s použitím státního aparátu, který prý jí celkem zajišťuje možnost dělati co jí libo, postavila tyto zájmy docela veřejně nad zájmy selské. Stalinovci odpovídají, že není možno jednati s ruským venkovem jako jednají imperialistické státy s koloniemi. Oposice, doufajíc, že dělník nemůže býti v údobí Nepu zcela spokojen, přechází k demagogii: ukazuje dělníkům, jak velmi stoupla životní úroveň sedláků, a že dělníci nemohli ještě utrhnout žádný

hmotný plod revoluce: všechno ovoce se stromu revoluce napadalo do klína sedlákům. Opozice počíná žádat od státu peníze pro dělníky, které on nemá. Žádá zvýšení podpory pro nezaměstnané, zvýšení mezd (jsme to v Rusku nebo u nás?), státní podporu socialisovaného průmyslu. Na to odpovídá sovětská vláda stejně, jako by odpověděla vláda kteréhokoliv kapitalistického státu: provedení návrhů opozice stran mezd by znamenalo znehodnocení měny a tím pokles reální mzdy. Lze očekávat, že Trocký a Zinověv budou si počínat způsobem, jímž si počíná každá radikální opozice: budou klásti požadavky, jež není možno splnit. Budou dělat v komunistickém Rusku asi to, co dělají komunisté u nás. Opozice tvrdí, že na ruském venkově se děje nyní toto: místo malých sedláků nabývají převahy sedláci střední; nestačí si přečísti, že Lenin připouštěl spolupráci se středním sedlákem, a upokojiti se; nesmí se zapomínat, že zatím byly učiněny pokroky v intensifikaci selského hospodářství, a střední výměr půdy vynáší daleko více než dříve; tak se před našima očima mění střední sedlák ve velkého, v kulaka, buržou; ale tento novopečený buržoa nepřestává míti volební právo do sovětů, je společníkem diktatury a nakazí ji svým buržoasním duchem, který neodvratně se rodí z majetku. Možná, že stalinovci vidí také tento proces, ale nevědí, jak mu úspěšně a bez otřesů odporovati. Hlavní jejich námitkou zůstává, že opozice nedostatečně oceňuje roli rolnictva.

*

Boj mezi Trockým a Stalinem má složité theoretické pozadí, které můžeme sledovat více než dvacet let nazpět. Trocký zastává theorii t. zv. permanentní revoluce, Stalin převzal dědictví Leninovo, theorii o »socialismu v jedné zemi«. Podstata je tato: Lenin vždy věřil, že socialismus může zvítěziti v Rusku, i když nikde jinde revoluce nevyhraje; předpokladem mu byl právě spolek dělníků se sedláky, aby sedláci byli politicky aspoň neutralisováni a aby zaručovali vnitřní trh socialisovanému průmyslu; počínají-li si socialisté rozumně a rozhodně, mohou dosáhnout socialismu i jen v jedné a třeba isolované zemi. Naproti tomu Trocký nevěří v socialismus v jedné zemi; aby se socialismus byť jen v jednom státě udržel, je třeba celé revoluce světové; isolovaný socialismus padne. Tento rozpor mezi oběma vůdci ukázal se nejnázorněji při mírovém jednání v Brestu Litevském; tehdy se vyjevilo prakticky, co to znamená, jíti za theorií permanentní revoluce či se spokojovati »socialismem v jedné zemi«: Lenin byl pro to, aby sovětské Rusko sjednalo mír s Němci i za cenu sebe těžších podmínek; revoluci je třeba oddechu, revoluce musí být zachráněna; ať jsou mírové podmínky jakkoliv potupné, zůstane po míru v našich rukou ohromná země, v níž můžeme zavádět socialismus.

> Musíme uzavřít nestydatý mír, pravil Lenin, jinak bychom byli smeteni a mír by ujednala nová vláda; na revoluci na západě čekat nemůžeme, neboť ještě nezačala; naše armáda je tak vyčerpána, že Němci mohou dobýt Petrohradu holýma rukama, a my bychom zahynuli; jíti bez síly do revoluční války je dobrodružství; mír nám navrhovaný neohrožuje revoluci; historie by řekla, že jste zabili revoluci; vzdáme-li se Polska, Finska, Livonska a Estonska, revoluce není ještě ztracena.

Trocký tehdy s pathosem revolucionářů z r. 1792 hrál roli muže, který pro holuba na střeše pouští vrabce z hrsti; i on věděl, že ruská armáda není schopna odporu; ale ať jen Němci vtrhnou do země a třeba udusí revoluci; jen ať si poslouží; mezi západním proletariátem bude nad tím tak velké pohoršení, že z toho vznikne světová revoluce; toť právě, čeho potřebujeme; socialismus v samotném Rusku se nemůže udržet. Zinověv také tehdy držel se spíše Trockého: prohlašoval, že by uzavření míru oslabilo revoluční hnutí na západě. — Ve chvílích, kdy tedy Trocký chtěl vydati v šanc ruskou revoluci v naději, že tím se vyvolá revoluce světová, postavil se tomu neústupně na odpor praktický Leninův rozum. A právě tato praktičnost Leninova rozumu je asi hlavní příčinou, proč se bolševici tak houževnatě drží každé jeho litery: cítí, že v revolucionářském ovzduší bývá praktický smysl statkem vzácným a že muž, který jej měl, je darem nebes; bojí se, že by bez Leninovy střízlivosti revoluce se ztratila ve fantasiích; uctívají mrtvého vůdce jako muže, který věděl, jak si rozumně a bez zbrklosti počínat ve světě. Dnes ovšem je již jasno, že Lenin mírem brest-litevským zachránil ruskou revoluci a že jen tím, že ji zachránil, zachoval jakousi naději na revoluci světovou; bez bolševického Ruska bylo by o devadesát procent méně celého mluvení o světové revoluci.

Trocký pokračuje dnes v předení theorie permanentní revoluce; nevěří (nebo aspoň předstírá nevěřiti), že isolovaný ruský socialismus se udrží; vymýšlí si proto přikázání, aby se energičtěji pracovalo k světové revoluci, než sověty v posledních letech pracují. Vyčítá Stalinovi, že každým dnem znovu zrazuje myšlenku světové revoluce. Komunistická Internacionála po dějších rozpacích odhodlala se uznat, že ve světě »objevují se známky částečné stabilisace kapitalismu«; nebylo jí lehké spolknout toto sousto, ale shledala, že je lépe tak, než bíti hlavou do zdi. Aby vzbudila domnění, že dveře k světové revoluci jsou stále ještě otevřeny, popírá ruská opozice tuto stabilisaci. Čili, jak se vyjadřuje vedení, »opozice popírá nynější částečnou stabilisaci kapitalismu a dostává se na dráhy dobrodružství a pučismu«. Je ovšem nejasno, jak si Trocký může představovat, že záleží jen na vůli ruských komunistů, aby ve velkých evropských zemích zvítězila revoluce. Zdá se, že tato theorie je Trockému jen prostředkem v boji a není jisto, nebyl-li by objektivními podmínkami nucen, kdyby se zmocnil vedení, ji právě tak opustit jako ji opustil Stalin. Ruská opozice hledí zatím touto theorií získati si spojence v levici komunistické Internacionály.

Zde se dostáváme k smyslu ruské opozice, který nebyl dosud dosti oceněn: je to rozpor mezi zájmy Ruska a zájmy světového komunismu. Hlubším smyslem opoziční theorie jest, že sovětské Rusko jest tu k tomu, aby se stále znovu obětovalo v zájmu světové revoluce; Trocký předpokládá, že Rusko nemá býti více než nástrojem světové revoluce; kdyby se při tom nástroj trochu poškodil, nuže, je to osud všech nástrojů; za nic nestojí všechny vnitřní ruské úspěchy, není-li tím popoháněna světová revoluce; je lépe, aby se trochu hůře dařilo Rusku a Rusům, než aby světová revoluce měla stále méně naděje. — Proti tomu, zdá se, stojí na straně dnešního vedení jakýsi neuvědomělý ruský nacionalismus. Toto vedení odmítá (ne theoreticky, ale instinktivně) svoliti, aby Rusko bylo pouhým nástrojem; uznává, že ruský stát má své vlast-

ní zájmy, které musí býti hájeny, a že není možno z milionů ruských občanů dělati miliony pokusných beranů, nýbrž že nutno přikládati nějakou cenu také jejich dobru; Rusko má zájem na tom, aby mělo v pořádku svoji měnu, obchod a výrobu, aby cítilo trochu mezinárodní bezpečnosti, a nemůže všeho obětovati naději, že věc světové revoluce snad bude popohnána, bude-li ruské hospodářství v horším pořádku a bude-li imperialistická fronta proti Rusku hrozivější. Krátce řečeno, vůdcové ruských komunistů došli k tomu, že dobro Ruska samo o sobě dlužno pokládati také za cíl. Oposice vidí cíl jen v světové revoluci, nedbá o isolovanou prosperitu sovětského Ruska a vidí v něm stále jen prostředek k mezinárodním cílům; je možno, že obchodní styky se západem prospívají ruskému hospodářství; ale je-li třeba vzdáti se těchto obchodních styků, aby dělník na západě byl revolucionován a hnán proti své vládě, má to Rusko učiniti se spartánskou odhodlaností, a ruským občanům budiž nakázáno utáhnouti opasek. Krátce řečeno, stojí tu abstraktní theorie proti konkrétnímu ruskému státu. Abstraktní theoretikové neuznají, že by ruský stát měl právo na klid a stabilisaci; jeho úkolem je sloužit do roztrhání idei světové revoluce. Tento smysl ruské oposice — počínající rozchod mezi zájmy světového komunismu — zdá se mi býti potvrzen také osobnostmi vůdců oposice; soudím, že nesmí býti přehlíženo, že na straně oposice sešli se nejvýznačnější komunističtí vůdcové židovského původu. Prosím, aby mi bylo věřeno, že tato slova jsou bez jediné špetky oné pošetilosti, které se říká antisemitismus. Ale myslím, že není náhodou, jsou-li právě oni vůdci levé oposice. Ruským židům nebylo nikdy dáno, aby citově srostli s zemí, která s nimi jednala tak hanebně; ruská země je poseta kostmi jejich zavražděných předků; pogromy jsou špatná výchova k příchylnosti; myslím, že bych neměl v srdci také mnoho citu pro ruskou zemi, kdybych byl ruským židem; taková bytost v Rusku se musila vždy cítit světoobčanem; v tom prostředí, kde byly proti ní obráceny všechny ostny, nemohl v ní vzklíčiti zárodek vlastenectví. (Tak chladný poměr k Rusku neměli ostatně jen židé; je znám výrok Turgeněvův: kdyby Rusko přes noc zmizelo se zemského povrchu, svět by tím nic neztratil.) I jsou i ruští komunisté židovského původu chladnější k Rusku než ti druzí; nesrostli s ním nikdy; odtud sklon, jednati s Ruskem abstraktně a považovati je za pouhý nástroj; ruským židovským komunistům je bližší internacionalismus; Stalin patří více ruskému státu než internacionále. Myslím, že židovský původ vůdců oposice je důležitý psychologický fakt, který má velký vliv na zabarvení citového poměru k Rusku. Na jedné straně muži, kteří tuto zemi chtějí podrobiti chladné abstraktní theorii; na druhé takoví, kteří s ní, byť neuvědoměle, aspoň trochu srostli.

Aktivism políčkovaný a vítězící.

V posledních dnech bylo v německých stranách víc než rušno; hlomozno. Začal to vlastně německý agrární poslanec Windirsch. V polemice proti německým nacionálům vzal si na mušku také popřevratovou německo-českou vládu Lodgmanovu a Seligerovu; nazval ji »groteskou« a charakterisoval ji jako politickou směšnost. Němečtí nacionálové v tom spatřovali urážku německé minulosti od převratu a tak vznikla vřava, v níž poslanec Schollich vystupuje jako muž, který políčkuje, a jeden německý agrární poslanec jako ten, jenž jest políčkován.

Doznání poslance Windirsche o německo-české popřevratové vládě jest velmi cenné. Německý aktivism se odříká této popřevratové episody. Byla to však episoda, za kterou v popřevratových dnech stáli všichni němečtí politikové. Není sice známo, že by posl. Windirsch vynikl v těch dnech roku 1918 nějakou statečností. Ale není také o něm známo, že by byl tehdy svým německým sourodákům nějak rozmlouval, aby nedělali to, co dělali po 28. říjnu. Je možno, že již záhy po shroucení pokusu o německý vojenský odpor, po nezdaru akce diplomatické poznávali němečtí politikové, že nezbude jim nic jiného, než postaviti se na půdu státu. Ale příliš dlouho živili německý lid ilusemi, příliš dlouho jej vychovávali v oposici, ač snad již v těch dobách byli přesvědčeni, že cesty, ke kterým radí, nejsou správné. To, co dělali všichni němečtí politikové po převratu, byl pokus o negaci státu. Pokus se nezdařil. Posl. Windirsch za tímto pokusem hází kamenem. Aktivism se odříká této episody. Nepočítá s návratem do minulosti, chce žíti jen přítomnosti. Potud je to hezké. Bylo by však lepší, kdyby byli aktivisté ty názory, o jichž správnosti jsou dnes přesvědčeni, hájili trochu dřívěji. Poznává-li německý politik teprve roku 1927, že chybil r. 1918, jest to věc, která nesvědčí právě o správném politickém myšlení.

Když padl Schollichův políček, zdálo se, že jsou přetrženy všechny, ostatně slabé pásky, pojící německé strany aktivistické a negativistické. Bylo i napsáno, že políček posl. Schollicha platil celé německé agrární straně, a i aktivismu. Ale vývoj šel jiným směrem. Schollich není jediným představitelem německé strany nacionální. Je její bouřlivák, který se dovedl nadchnouti pro myšlenku zapáliti pohraniční lesy, pro myšlenku jíti na Čechy s vidlicemi a kosami. Na jiném pólu německé strany nacionální stojí posl. Rosche. Je nováčkem v této straně, a kdyby nebyl zemřel posl. Kraus, nebyl by se Rosche dostal do sněmovny. Rosche jest advokát a průmyslník; jest advokátem průmyslu v německé straně nacionální. Německý průmysl nemůže potřebovati takovou politiku, která chce zapalovat lesy. Má jiné zájmy. Rosche promluvil několikráte a vždy jeho projevy měly ohlas. Nabízel ruku k spolupráci. Ovšem — jak říkal — za jiných předpokladů než aktivisté. Jeden list přinesl zprávu, že klub německé strany nacionální nevyšle již posl. Rosche do debaty. Nahradí prý jej někým »spolehlivějším«. Ale stalo se něco jiného. Tento Rosche stal se předsedou klubu německé strany nacionální. Zvítězilo také v této straně negace křídlo aktivistické. Pan posl. Rosche odmítá hru se slovy aktivism a negativism. Ale tolik jest jisto, že německá strana nacionální opouští politiku negace státu, iredenty, které se ostatně odříká i předseda strany sen. Brunar, ba i Schollich. Posl. Rosche mluví o nutnosti sblížení občanských stran. Hledá kontakt s německými aktivisty a občanským blokem. Nelze předvídati, jak se prakticky projeví tento obrat v německé straně nacionální. Ale po políčku, který zasadil Schollich aktivistickému poslanci, přichází Rosche, který dychtivě sahá po aktivistickém receptu. Aktivism, který měl býti při obecních volbách poražen,

proniká i do té strany. Padl Baeran, padl Lodgman. Posl. Schollich šel ostře na poslance, který potřel negativistickou legendu popřevratovou. Posl. Rosche, nyní předseda klubu, hledá cesty k tomuto aktivismu.

Snad volba Roscheho nemá pozadí upřímného obratu velké části německé strany nacionální k aktivismu. Snad negativistické křídlo této strany chce dáti příležitost křídlu dr. Rosche, aby ukázalo, co dovede, aby neúspěchem smířlivé roscheovské politiky se ukázalo, že jedině radikální metody jsou správné. Snad chce německá strana nacionální zmírněním tónu negativistického vylákati německé strany vládní z ohrady aktivismu zase do politiky opoziční. Kalkuluje snad s tím, že něm. křesť. soc. strana po oslabení v obecních volbách by přijala pozvání k opozičnímu tanečku. Jest pravda: taktika křesť. soc. strany jest cik cak. Jest rozpačitá ve věci sociálního pojištění. Jest trochu nesvá ve vládní většině. Pozoruhodným dokladem jest tu jeden z posledních článků »Deutsche Presse«. Ostře se pustila do — lidovců a vyčetla jim, že koketují s myšlenkou vlády bez agrárníků. »Deutsche Presse« vytkla českým lidovcům, že nedělají politiku křesťanskou, že dělají politiku kompromisní i tam, kde věc církve nesnese kompromisů, a že dělají politiku proti Němcům. Ostré stanovisko proti socialistům bylo by pochopitelno u strany, jejíž Mayr Harting si chválí konservativnost dnešní majority. A nač ten útok proti lidovcům? Útok krajně drsný! Ale i tak jest článek ten dokladem, že není německým aktivistům cizejší myšlenka, než jít z vlády dnešního složení. I když sem tam hartusí.

Bylo jednou řečeno, že tábor pravice jest lépe organisován, než tábor levice. Hlásí-li se dnes strana německé buržoasie, strana německého průmyslu k spolupráci, jest to známkou, že německá strana nacionální chce přispěti k rozšíření nesocialistického bloku, i kdyby musila jíti do Canossy, i kdyby musila zapomenouti na mnohé ze svých frází. Ale jest tu německý průmysl. Ten se tlačí k vládě, právě jako národně demokratická strana leccos spolkla, aby viděla svého exponenta na místě, kde jest dnes min. Peroutka.

Sociálně demokratické strany — česká a německá — svolávají na leden společný sjezd, který má přispěti k sblížení. Jest to nepochybně — hlavně pokud jde o něm. soc. dem. stranu — odezva událostí v německém politickém táboře, kde pomalu vše se bude tlačit k aktivismu. Bylo by na čase, aby něm. soc. demokracie jednou přestala dělat politiku, která ji zavádí do isolace, která není skvělá. Aktivism jest na postupu. Na lednovém sjezdu německá sociální demokracie má možnost ukázati, zda dovede se rozhodnout pro jinou orientaci, pro takovou, která by počítala s aktivní politickou prací německé sociální demokracie. Jistě nebude scházeti zvučných slov. Ale jsou již dnes obavy, že vše zůstane při starém. Německá sociální demokracie jest balvanem, který leží na cestě našeho politického vývoje. Od její orientace mnoho záleží. Ale dr. Czechovi a Hellerovi se příliš zamlouvá dnešní jejich politika, která zakopává politické síly této strany, která je nedovede využít, než aby bylo možno čekat obrat k lepšímu.

Jest to dosti paradoxní: občanské strany německé — a dnes i bouřliváci iredenty a negace — přihlásili se k aktivismu, k myšlence národnostní spolupráce. Jedině německá sociální demokracie, která by k tomuto vývoji mohla lecčíms přispěti a býti korektivem, zůstává stále nehybnou. Stává se starou pannou, která si myslí, že pro ni přijde ten její vyvolený. Němečtí podnikatelé, německá industrie se ústy dr. Rosche-ho hlásí k politické aktivitě a aktivismu. Němečtí dělníci budou se musiti spokojiti jen slovy Czecha a Hellera. Což jest trochu málo.

K. T.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘ

Jiří Hejda:

Komu patří československý průmysl?

IV.

Textilní stroje.

Výroba textilních strojů je přirozeně v blízkosti textilního průmyslu, neboť továrny vznikly z původních správkáren cizích strojů. Proto je všech asi 30 firem soustředěno v sev. Čechách a sev. Moravě, Brně a Růžomberku. Největší firmy jsou v Krnově, Tannwaldu, Chotyni, dále ve Warnsdorfu, Liberci, Rumburku, Příchovicích, Georgswalde. Ze zkoumaných 27 továren je 23 německých, které zaměstnávají (r. 1926) 3200 dělníků a mají 1550 HP vlastní motorické síly. České firmy jsou čtyři, dvě největší v Lomnici n. Pop., menší dvě ve Dvoře Králové n. L. a v Náchodě. Celkem zaměstnávají 400 dělníků (11%) a mají k disposici vlastních 300 HP (16%).

Národnostní rozvrstvení je tedy:

Češi 10%, Němci 90%.

Vyšší procento Němců udávám proto, že jsem nezjišťoval blíže asi pět drobných závodů německých. Zahran. kapitál (Tannwald, Růžomberk) asi 10%.

Zvláštní skupinu tvoří šicí stroje. Ze tří továren zaměstnává jedna německá (Býnov) s říšskoněmeckým kapitálem (filiálka drážďanské továrny) 200 dělníků, dvě české (Soběslav a Opava) přes 600 dělníků, takže zde je poměr národnostní

Češi 75%, Němci 25%.

Hospodářské stroje.

Celkem 136 závodů s 25.000 dělníky, z toho 39 německých. Největší závody — Prostějov, Roudnice, Brandýs n. L. jsou české. Ze závodů střední velikosti (přes 400 dělníků) je opět většina českých, pouze dva německé (resp. maďarské) v Novém Jičíně a Lučenci. Větší německé závody jsou dále v okolí Chebu, Žatce, Liberce, na sev. Moravě a v Bratislavě. Významem — zejména pro zásobování domácího rolnictví většími stroji a exportem — stojí německé továrny daleko za českými. Zde jde průmysl těsně se zemědělstvím, jako při textilních strojích s textilem. Národnostní složení dle odhadu asi:

Češi 80%, Němci 20%.

Vagony.

Výroba lokomotiv byla zahrnuta do těžkého průmyslu. Výrobou vagonů zabývá se šest specielních továren, jež zaměstnávají celkem asi 10.000 dělníků. Největší závody jsou v Praze, Kopřivnici, Studénce, Brně, Kolíně a Č. Lípě. Pouze kolínský závod (800 dělníků) je český, ostatní jsou německé, dva za značné, ba pře-

vážné účasti rakouského kapitálu. Největší závod je do značné míry pod vlivem českého kapitálu — proto čítáme 1/3 pražského závodu k české skupině, ponechávajíce 2/3 a celý aplikovaný závod na Moravě (z něhož vylučuje neautomobilové oddělení) německé skupině.

Národnostní složení je pak takové:

Češi 25%, Němci 75%.

Rakouská účast činí asi 30%.

Zvláštní skupinu tvoří 10 velkých a několik menších státních dílen, které opravují vagony a lokomotivy, z menší části samy vyrábějí. Zaměstnávají v celku 12.000 dělníků. Počítáme-li s těmito dílnami (a zdá se nám to správné, protože nebýti jich, musel by na jejich místě vzniknouti samostatný průmysl), jeví se nám ovšem celkový poměr národnostní takto:

Češi 64%, Němci 36%.

Automobily a létadla.

Šest automobilových továren vyrábělo roku 1926 celkem asi 10.000 vozů. Z toho více než polovina připadala na konto dvou českých továren v Praze, asi třetina na továrnu v Plzni a Ml. Boleslavi — rovněž českou. Jediná německá továrna vyráběla asi 1.500 vozů — takže podle výroby činí poměr:

Češi 85%, Němci 15%.

Podle počtu dělnictva nelze dobře zjistiti výrobu, protože vedle tří specielních továren ostatní se zabývají ještě jinou výrobou a data o dělnictvu v automobilovém oddělení se nám nepodařilo zjistit.

Výrobou létadel zabývají se tři podniky, úplně české, z nichž jeden je ovšem v koncernu podniku se značnou francouzskou účastí.

Národní poměr je tedy:

Češi 100%,

při čemž na cizí účet připadá nejvýše 20%.

Zbraně.

Vedle Škodových závodů, jichž zbrojovka je jednou z největších v Evropě, jsou v Československu ještě čtyři továrny zbraní, zaměstnávající přes 500 dělníků, celkem 6500 dělníků. Vedle těchto zbrojovek (v Brně, Bratislavě, Praze a Strakonicích) je ještě řada menších průmyslových závodů puškařských, výrobců ručních střelných zbraní atd. Zjišťovali jsme 8 takových závodů a sice ve Výprtech, v Praze, Warnsdorfu a j. Všechny německé závody dohromady zaměstnávají pouze 400 dělníků — jsou to vlastně jen větší manufaktury. Národní poměr:

Češi 95%, Němci 5%.

Knoflíky a drobné kovové zboží.

Průmysl knoflíků a drobného kovového zboží — spínadel, bezpečnostních špendlíků, patentů a pod. — je representován několika velkými firmami, soustředěnými v Praze, v sev. Čechách zejména v okolí Podmokel, na Jablonecku, v okolí Hradce Králové a porůznu na Moravě. V celku je tento průmysl, namnoze provozovaný po domácku, v rukou německých faktorů a továren. Platí to zejména o knoflících niťových, skleněných a perletových, kdežto kovové zboží vyrábí se více továrnicky. Následující rozdělení je podáno jen za účelem lepšího přehledu; jednotlivé firmy jsou však namnoze súčastněny na výrobě celé řady zboží.

1. Celuloidové výrobky.

Celkem 24 větších firem, zaměstnávajících asi 1300—1400 dělníků. Největší dvě firmy jsou v Jablonci n. Nisou, dále v Praze a okolí, kde jsou jediné tři české firmy, zaměstnávající v celku asi 300 dělníků. Podle výroby je poměr národnostní:

Češi 10%, Němci 90%.

2. Galalitové knoflíky.

Velmi rozvětvená drobná výroba se soustřeďuje v Praze — 4 větší firmy, z toho tři české a jedna neurčitá —, v Hradci Králové a okolí, kde jsou tři větší české firmy a řada menších — a v okolí Podmokel. Německé firmy v sev. Čechách vyrábějí asi 50% celkové produkce, takže lze národnostní složení, čítáme-li neurčitou pražskou firmu spíše k německé skupině, odhadnouti:

Češi 40%, Němci 60%.

3. Kamenáčové knoflíky.

Veškeré firmy (v nich 8 velkých exportních) jsou soustředěny ve svazu »Verband der Steinnußknopf-Industriellen in Eulau bei Bodenbach«. Celkem 10 firem v okolí Děčína a Podmokel.

Němci 100%.

4. Perletové knoflíky.

Přes 60% výroby má v ruce největší světová firma francouzská, která je ovšem pouhou faktorií a importérem. Výroba je soustředěna v okolí Žirovnice, Hradce Králové a Němčic na Hané a děje se vesměs po domácku. Německá industrie je soustředěna v okolí Tachova (4 větší firmy) a Karl. Varů. Francouzskou firmu lze počítati s ohledem na úplně české vedení a dále s ohledem na české dodavately k českému katastru, takže národnostní poměr pak činí:

Češi 75%, Němci 25%.

Kdybychom počítali francouzský kapitál zvláště, byl by poměr 15 : 25 a 60% cizího kapitálu.

5. Porculánové knoflíky

vyrábí velká firma v Jablonci vedle několika menších výrobců tamže.

Němci 100%.

6. Skleněné knoflíky

jsou typickou jabloneckou industrií. Vyrábí je asi 50 firem, vesměs exportních. Drobní čeští výrobci nepřicházejí v celkové kapacitě vůbec v úvahu.

Němci 100%.

7. Kovové knoflíky a kovové zboží (patenty, spinadla).

Výrobci v sev. Čechách, kde je průmysl částečně soustředěn, jsou organisováni ve »Verband der Knopf- und Metallwarenfabrikanten in Tyssa«, kde je 14 firem, mezi nimi jedna velká (300 dělníků) v Tisé a jedna (500 dělníků) v Býnově u Podmokel. Největší továrny jsou v Praze (800 dělníků) a Bílovci (2000 dělníků). Tyto továrny, z nichž dvě mají filiálky v Drážďanech a jedna v Paříži, jsou v německých rukou téměř úplně. Pražské dvě továrny nejsou ovšem vysloveně německé a vedení jedné z nich je české, u druhé je majitel neurčité národnosti. Soudě však dle značného angažmá německé banky, lze velmi těžko tyto podniky řaditi k české skupině. Největší podnik v Bílovci je však v koncernu české banky a je možno nej-

méně z 40% počítati ho k českým závodům — ze 60% pak je na něm účasten rakouský kapitál.

Zvláštní skupinu tvoří 6 firem, vyrábějících kovové knoflíky k rukavicím. Z nich je jedna — asi 10% výroby — česká.

V celku lze říci, že národnostní rozvrstvení je:

Češi 10%, Němci 90%.

Zahraniční (rakouská) účast činí asi 10%.

8. Nitěné knoflíky.

Vedle několika velkých firem, jež vyrábějí také nitěné knoflíky a jsou z největší části německé, je zde řada drobných výrobců. Pastevci na Českomoravské vysočině, na Šumavě a j. vyrábějí nitěné knoflíky pro několik faktorů — většinou Čechů. Postihnouti statisticky tyto poměry není možno. Podle odhadu čítáme, že připadá na

Čechy 50%, Němce 50%.

Hledíme-li k výrobě knoflíků a drobného kovového zboží jako celku, můžeme podle vzájemného poměru odhadnouti národnostní rozvrstvení takto:

Češi 10%, Němci 90%.

DOBA A LIDÉ

Jaroslav Kolman-Cassius:

Město Podivných živností.

Chesterton G. K. vyslovil ve své nejhezčí knize myšlenku, že spoříme-li místem tak, že nahromadíme domy na sebe, jeden na střechu druhého, kompletně i s průčelními dveřmi, vznikne jakýsi chaos vertikálních ulic, kde může bydlit kdokoli a přihoditi se cokoli, a tam prý také takový snílek a mystik Basil Grant mohl vypátrat kanceláře slavného Klubu Podivných Živností.

Ale Podivným Živnostem se znamenitě daří také v městě, které si může dovolit plýtvat hříšně stavebním místem ve směru horizontálním. Taková Společnost Bot Mrtvého Muže, nebo Kočky a Křesťana a Desíti Čajových Šálků mohla by nerušeně působiti také v městě, jehož ulice přízemních domečků jsou právě tak nevyzpytatelné, že nemají konce. Chesterton měl ve své knize o Klubu Podivných Živností na mysli Londýn. My bychom rádi pod touto literární vignetou pokračovali ještě ve vypravování o městu Mukačevu, o němž minule jsme řekli nejedno slovo chvály. Mluvili jsme již tehdy o jedné jeho Podivné Živnosti, o podkarpatském hotelu bez štěnic a o krásném záhonu květin v jízdní dráze korsa a o jiných podivných věcech.

Nezmínili jsme se však ani slůvkem o jeho židovském obyvatelstvu. Pěli jsme chválu lesa a nezmínili jsme se o stromech. A přece nebylo by divu, kdyby právě naopak neviděli jsme pro samé židy Mukačeva. Nevím, kolik jich napočítala statistika, ale věřím svým očím, které s úžasem patřily na černé množství, jež vyplňovalo jízdní dráhu od hotelu Csillag, kde se končí květinová dekorace a začíná židovská diaspora, která zdobí svou sametovou černí jízdní dráhu dále až k železobetonovému mostu přes Latorču. Tato orientální květena netvoří francouzský park, ale roste divoce po celé šíři ulice, většinou v hustých trsech, mezi nimiž se proplétají vozy, obklopuje synagogu a daleko, daleko v postranních ulicích stojí osaměle černé hloučky s vlajícími kaftany a pejzy.

První dojem je, že tento zástup čeká tam na někoho, kdo má přijeti po mostě Užhorodu. Ale hodiny míjejí a davy se nerozcházejí. Stojí v sevřených kroužcích a debatují. Jejich voskově bledé tváře s dlouhým černým nebo ryšavým vousem hledí na sebe smutnýma, přísnýma očima. Není jediné ženy mezi nimi, jen chlapci a výrostci, kteří jsou jen zmenšené kopie dospělých.

A po mostě od Rozvihova přijede občas malá bryčka s osmi až dvanácti takovými černými muži s vlajícími kaftany a pejzami. Kolik jich asi může být? Černé postavy splývají jedna s druhou, matný lesk bledých tváří mate zrak. Pan Kálman Klein vypravoval, že nesnesou, aby je někdo v jejich bryčkách nebo hloučcích počítal. Kdyby se prý někdo o to pokusil, hned vyskáčou z vozu a jdou pěšky nebo se rozejdou.

»Snad to nebude tak zlé, aby s tím počítáním měly potíže i vaše statistické úřady«, řekl na to pan Béla Bajáky v hotelu Csillág. To jsou tedy muži Podivných Živností, kteří mají svou bursu pod širým nebem u mukačevského mostu, a kterým není příjemno, aby lidé znali jejich počet. Zdá se, že oni sami všecko na Podkarpatské Rusi spočítali, odhadli a ocenili, lidi, dobytek, lesy, vinice, pole a stavení a že mají pověrečnou hrůzu z toho, aby je snad nějaký mocnější mág také nespočítal a nezařadil mezi zboží toho obrovského výprodeje, který se jmenuje Podkarpatská Rus a v kterém jsou oni prodávajícími i kupci.

Přijede-li od mukačevského mostu bryčka s Rusíny, obrátí se všecky ty bledé tváře k ní a přísné a smutné oči kloužou věcně s osoby na osobu, s věci na věc a se zvířete na zvíře, a dlouhé bledé prsty v záhybech kaftanu počítají. A Rusíni ve svých bílých plstěných kabátech zůstávají netečně sedět v bryčkách a jedou černým množstvím pokojně jako ovce k stříži. Oni se nebojí pověry černých mužů s kaftany, že počítání přináší nějaké neštěstí, a neskáčou s vozů. Mají své neštěstí už za sebou.

— »Mukačevo je město podivných obchodů«, — řekl přesněji pan Béla Bajáky, který jistě neměl ani tušení o Podivných Živnostech pana Chestertona.

Nitky těchto obchodů, které navazují černé kaftany u mukačevského mostu, jdou do nejzapadlejších horských dědin a lesních samot. Žádná telefonní a telegrafní síť není tak rozvětvena jako síť těchto obchodních zájmů v zemi, kde jsou dvě poštovní stanice od sebe vzdáleny až padesát kilometrů.

Všecko lze podniknouti s pomocí černých kaftanů, nic bez nich. Černí muži s věčně prázdnýma rukama před synagogou v Mukačevě drží jen nitky a počítají. Rusín a Rusínka mají stále plné ruce, na jejich zádech jsou stále nějaké pytle a balíky. Celá procesí bílých, plstěných kabátů s dvěma slepicemi v náručí a s prasátkem před sebou putují po silnicích k mukačevskému mostu, kde čekají černé kaftany a počítají. Nikdo nedovede chodit a stát s prázdnýma rukama jako podkarpatský žid. Chodí po Mukačevě nebo stojí u mukačevského mostu s rukama na zádech jako učenec v pracovně, stále zaujatý svým problémem. Bylo od věků stanoveno, že podkarpatský Rusín bude nosit v náručí

slepice a podkarpatský žid v hlavě nevyzpytatelné plány Podivných Živností a Obchodů.

Mukačevo je tedy domovem lidí, kteří také obohatili svět novými druhy výdělků, a nechceme předpokládat, že by proti většině jich měl zákon nějaké námitky. A potom, opravdu, není nic tak osvěžujícího jako pohled na nové věci.

Ale pan Béla Bajáky vylíčil mi v hotelu Csillág působnost několika Podivných Živností, které, dělajíce čest svým vynálezcům, nepotkaly se s uznáním u úřadů. Jednoho podnikatele zažalovali mukačevští advokáti, neboť jeho Podivná Živnost prospívala na účet jejich kanceláří místo naopak. Podrobnosti tohoto zvráceného obchodu jsou neobyčejně zajímavým dokladem o kombinačních schopnostech počítajících mužů u mukačevského mostu, ale podrobný výklad o těchto počtech byl by příliš obšírný a složitý, a dosti suchopárný. Na mukačevské advokáty nevyzraje se pouhou násobilkou.

Jisté zahraniční proslulosti a popularity docílila neméně originelní živnost, kterou bychom mohli nazvat Živnost Vinných Sudů bez vína, velkovýroba tu- i cizozemských vín bez použití jediného zrnka hroznu. Výroba dovedla se obejíti bez krásných a bohatých vinic kolem Mukačeva a bez všeho, co by jen trochu připomínalo révu, a docílila znamenitých výsledků rozmanitými chemickými přípravky, hlavně z dřevin. Úřady před lety zabavily ohromné sudy takových nejjemnějších tu- i cizozemských vín oslňující jiskry a podmaňujícího bouquetu z ročníku, který káceli dřevaři v Karpatech. Není možná, aby jen zištnost hrála úlohu při této živnosti, která uprostřed vinic vyráběla víno z dalekých lesů. Snad to bylo jen něco jako Společnost Bot Mrtvého Muže, »onoho zdánlivě nemorálního, ale temně ospravedlnitelného sdružení«, jak o něm praví Chesterton.

Jistě nebylo by spravedlivé, kdybychom činili odpovědným za podobné živnosti jen židovské Mukačevo. Společnost Vinných Sudů bez vína rozšířila svou působnost po všem křesťanstvu. Přestaly se nazývati dokonce podivnými, proměnivše se namnoze na akciové.

Ještě jedna věc je na podiv, díváme-li se na toto černé hemžení před mukačevským mostem. Kam se podějí všecky ty chytré mladé tváře s ostrými skly na šedých a temných očích mukačevské mládeže, která promenuje kolem hotelu Csillág opodál svých otců, přemítajících o Podivných Živnostech? Kam se poděje tato přebytečná inteligence, až jí naroste černá nebo ryšavá brada k pejzám a kaftanu? Bude také státi před mukačevským mostem a dělati konkurenci starému světu?

I Rusínu je někdy jeho širá Podkarpatská Rus malá, i naloží si ranec na záda a jede do Ameriky. Což pak teprve asi inteligence s ostrými skly a prázdnýma rukama!

Ano, míní pan Béla Bajáky v hotelu Csillág, někteří jdou do Vídně, do Pešti, do Berlína, a také ve Francii a v Londýně se neztratí. Jsou to rození Polygloti a již v dětství mluví několika jazyky.

Nu, ovšem, svět je plný směnáren a bank a jiných Podivných Živností, proti nimž jsou mukačevské obchody u mostu pouhé melouchy.

Večer zazáří na mukačevském korse světla a přivábí různé třpytné efemérní živnosti, na nichž není nic podivného. Kaftany v jízdní dráze ještě více ztemní, tváře a pejzy ještě více zblednou. Malé, bledé dívky s velikými černými parukami sluní se ve světle výkladních skříní a blýskají zlatými náramky a náušnicemi. Před vraty hotelu Csillág není hnutí, neboť za nimi je biograf, kavárna, restaurace, vinárna, dancing a všecko. Tam také tančí jedna taková bledá a útlá Salome s hřívou černých vlasů do noci nekonečné charlestony s československými činovníky a tam lze vypíti s panem Bélou Bajáky světlemodrou láhev ročníku, který nakáceli dřevaři v karpatských lesích.

Poslední večer před odjezdem do východní části Podkarpatska je tichý a vlahý. Korso je plno vůně karafiátů. Není to parfum promenujících žen, v Mukačevě voní květiny. Muži v černých kaftanech stojí na svých místech a počítají. Proplítáte se mezi nimi a rádi byste zachytili jeden, jediný cípek nitky, jež vede k nějaké té Podivné Živnosti. Kolem bzučí hlasy, ale ti, kdo stojí nejblíže, mlčí a dívají se na vás přísnýma, smutnýma očima. Nechytnete žádný cípek Podivné Živnosti, jako nechytnete cvrčka v letní stráni. Všichni křičí, ale ten, u kterého právě stojíte, je vždycky tichý.

V tom vlna vzrušení přeběhne po korse od zámečku Rákoczyho až k mostu přes Latorču. Hejno chlapců přeběhne přes květinový záhon a někoho zuřivě pronásleduje. Černá masa lidí vrhne se jedním směrem a smýká se podle zdí a krámů. Politická demonstrace, je první myšlenka cizince. Povstání, šeptá špatné svědomí kolonisátora.

Nedaleko stojí mladý žid a dívá se s moudrým úsměvem do vřavy. Má také ostrá skla, za nimiž se mhouří velké, zarudlé oči výra. Co pak to je, rádi byste věděli.

— Das ist eben Munkács, vysvětluje. Nějaký chlapec ukradl kus perníku a teď ho celé Mukačevo chytá.

Vypravoval jsem to večer panu Bélovi Bajákymu při světlemodré láhvi vína.

— »Ano to je Mukačevo,« — potvrdil mi pan Béla Bajáky. A dodal se zvláštním důrazem: »Chytá malého zloděje«.

Měl jsem dojem, že chce říci, že v Městě Podivných Živností jako všude jinde na světě nenadělají s malým člověkem velkých okolků.

PSYCHOLOGIE

J. B. Kozák:

Pražská okultistická sensace.

Je vždy nepříjemné, přijde-li naše jméno do spojení s událostí, která se stala sensací. Je-li však nehoda hotova, nezbývá než bránit se. V sobotu 12. listopadu přijelo pro mne auto továrníka Neuberta. Jelikož jsou naše rodiny v dlouholetých přátelských stycích, jel jsem. Na seanci s paní Silbertovou. Věděl jsem, že u Neubertů býval Willy Schneider, jemuž byl dokázán podvod. Byl jsem odhodlán odhaliti podvod a — pomlčeti o něm, abych neblamoval svých přátel. Bylo by snad stačilo varovati je soukromě. Jest o mně známo, že jsem nepřítelem okultismu. Věda je buď veřejná nebo to není věda. Okultní věda je protimluv. Okultism byl vždy pravou vládou tmy. Jedná o zjevech, jež se dějí po tmě. Odvolává se na tajné tradice mudrců a

magů, o nichž se žádné historické badání ničeho nedozví, na staré gnostiky, jejichž spisů nezná, na fakta, která zná z doslechu, a na mystické prožitky, kterých nelze ani kontrolovati ani vyjádřiti. Každá věda je charakterisována především svými methodami; okultism nemá method.

Evropské lidstvo se po staletí vleče s tímto tajůplným šuškáním o podivuhodných věcech, jež se dějí po tmě. Tisíce čarodějnic to ve středověku a v ranném novověku zaplatily životem. Desítky medií byly odhaleny jako podvodníci a pověsti se udržují dál. Spiritism bují v Podkrkonoší a města jsou plna věřících, kteří dnes vítají Vrchlického, zítra Napoleona a Césara. V poslední době pozorujeme vzrůst víry v zázrak. Postaral se o to Korneuburg, a ať se nikdo neklame, i případů, jako jsou kumšty ducha Nella, použijí lidé, jimž div je podstatnou věcí v křesťanství. Jestliže předměty přeletují a tajůplné ruce zjevují se, pak že prý Kristus nevstoupil na nebesa a nezjevoval se po vzkříšení svým učedníkům. Vídeňský profesor evangelické theologie Herrmann, který viděl pár sedánek s Willy Schneidrem a pí. Silbertovou, to již napsal. Ve skutečnosti jsme s těmi fénomény, s jejich popisem a zaručeností tak daleko, jako před dvěma tisíci lety. Opakuji, že záležitost je trapná a že někdo do ní musí strčiti kritický nos, třebaže mu hrozí nebezpečí, že vědečtí dogmatikové na něm provedou náhlý soud.

Co se děje v takové Walpurgisnacht, upomíná na známou scénu z Fausta, kde si Mefisto podá opilé kumpány v Auerbachově sklepě. Klepání přichází ze stolu a ze všech koutů pokoje; jsou to smluvená znamení. Jeden poklep značí »ano«, dva klepy »ne«; vyťukává to abecedu prostě podle pořadu písmen a klepání se na požádání opakuje. Dává to dobrý smysl, ale sdělení jsou vším spíše, než »záhrobním sdělením«. Jsou to obyčejnosti (»wechselt Sitze« a p.). Jest již odjinud tolik známo, že obsažnost těchto projevů, ať se již dějí prostřednictvím klepání, nebo pomocí stolečku, rafie a p., stoupá s inteligencí media. Dva čeští spisovatelé, kteří mi snad dnes vytýkají, že jsem nezůstal se svým kritickým nosem doma, také to kdysi zkoušeli. Výsledky byly jednak velice básnického, jednak vysloveně abdominálního rázu. Každý dá to, co má. V našem »podvědomí« sedí nadčlověk i podčlověk. Projevy nejen že jsou vázány na přítomnost »media«, nýbrž i na jeho schopnosti. Ty mohou býti v autohypnose zvýšeny i sníženy. Znal jsem dámu, která v lehké autohypnose psala krásné básně, bavíc se s námi. Také v případu paní Silbertové není nijak patrno, že by »chtěla« v obvyklém psychologickém smyslu. Hovoří, neví co přijde a jest tím zhusta překvapována. Při rozsahu našich automatických funkcí ovšem není její aktivní účast nikterak vyloučena. Záhadou zůstává lokalisace zvuků.

Popisováním zjevů, jehož jsou noviny plny, nebudu zdržovati. Při červeném světle se objevují záblesky, vycházející z rozmanitých předmětů, tajemná ektoplasmata tahají lidi doslovně za nohy, zvoneček létá zvoně kolem stolu nebo vyleze někomu po kalhotech na koleno. Lezu pod stůl a chytám marně ony tajemné »ruce«, přemáhaje svůj odpor (neboť vím, že elektraplasmata byla již chycena a mikroskopicky zkoumána, při čemž se v nich našly částečky epithelu). Hledám nějakou eskamotáž, bohužel bez výsledku. Tu pojednou medium vstane a ztrne způsobem známým z hypnosy. Prudký záblesk pod stolem a hodinky před tím pečlivě otevřené a prohlédnuté se náhle objevují v jejích rukou. Za chvíli vyletí moje hodinky. Nápisů v nich nebylo. Pak při večeři, při plném osvětlení se zdvihne ubrousek vedle mne ležící a přeloží se na druhou stranu. Byl jsem od počátku připraven na výsměch. Chcete-li, tvrďte, že stará žena hodinky (pod stolem!) nohou sebere a hodí si je na stůl do ruky, aniž se pohne. Já toho s dobrým svědomím nemohu tvrditi.

Celá ta skupina »okultních zjevů« je cirkus. Otázka je, nedají-li se uspořádati též způsobem důstojnějším jako zkoumání vážné.

Přítomnost člověka tak málo suggestibilního a tak skeptického jako já zřejmě ruší seanci. Konstatuji též, že jsem vlastníma (ač velmi bystrýma) očima neviděl ektoplasmata shodně s ostatními a že jsem žádných dotyků necítil, ač jsem příležitost k tomu všemožně vyhledával. Gravury, které se objevily v hodinkách nebo jiných předmětech a byly fotografovány pro známý obrázkový časopis, jsem viděl, ale v mé přítomnosti se to nestalo. Mimochodem podotýkám, že dcera paní Silbertové nebyla v době, kdy se přesuny předmětů dály, přítomna.

Pokusíme-li se nyní roztříditi tyto zjevy, dostaneme tyto skupiny:

a) Souhlasné vjemy (nebo snad souhlasné a současné klamy smyslové). Sem patří ono klepání, záblesky, fosforeskující ektoplasmata. Doteky vylučuji: necítí je každý.

b) Přenášení předmětů.

c) Otisky a rytiny v uzavřených prostorách.

d) Vliv media a přítomných na zjednání podmínek pro vznik celého »špuku«.

K tomu po řadě poznamenávám: Simultanní suggesce je jistě zjev dosti podivný a důležitý (i prakticky důležitý), aby se jím zabývali psychologové. Subjektivní moment je možno vyloučiti. Veďte zvuky mikrofonem do odlehlé místnosti; kontrola je poměrně snadná. Ještě spolehlivější by byl gramofon kombinovaný s mikrofonem a sesilovačem. Zjistí-li se, že jde o hromadnou suggesci, není problém odklizen. Psychologie má povinnost studovati podmínky, za nichž hromadná suggesce vzniká. Při přenášení předmětů jest nutno vyloučiti podezření z eskamotáže. Věci nebuďtež kladeny pod stůl, nýbrž buď na zcela viditelné místo, kde je přístup k nim zabráněn, na př. do kolmo postavené a dole uzavřené trubky, do uzavřené skříně nebo dokonce do zamčené místnosti, kam nikdo nemá přístupu. Vlivu media prý dveře nepřekážejí. Pak snadno lze protokolárně zjistiti, zdali se něco stalo a je-li přemístění předmětů vskutku rázu za normálních okolností nemožného. Je známo, co lidé, oddaní okultismu, tvrdí: neprostupnost těles prý neplatí bez výhrady; předměty jako hodinky prý procházejí deskou stolu. Nic není snazšího, nežli zjistiti omyl. Totéž platí o rytinách, jež se objevily na zavřených hodinkách. Paní Silbertová je prý ochotna pokus na požádání opakovati. Nechte to vše odehráti se třeba v nedobytné pokladně a ke kontrole si vezměte mimo jiné také zkušeného eskamotéra. Jelikož je patrno, že k účinnosti media je zapotřebí také jistého lidského okolí, jež obyčejně je složeno z věřících spiritistů, obklopte medium těmito lidmi. Skupina kontrolní s výjimkou eskamotéra se může po uzamčení místnosti (po př. trubky nebo wertheimky) odebrati na pár hodin pryč, aby se nezahodila. Ponechá kontrolu mikrofonům a fonografickým deskám. Navrhuji, aby

se zatím odebrali do Masarykovy akademie práce s kol. doc. Šerackým a tam jeden druhého, pana kolegu v to počítaje, podrobili psychotechnické zkoušce. Ujistí se tím nejen o důležitosti psychotechniky (kterou pan kol. uveřejňuje v Národním Osvobození svůj verdikt o podvedených, tolik zdůraznil), nýbrž i o své normálnosti. Pak se mohou vrátit a sepsati protokol. Já sám půjdu potom do kroužku českých spisovatelů, kteří mi vytýkají, že jsem byl přítomen věci nepřístojné, neřku-li neslušné. Omluvím se a poprosím je, aby ten, kdo nikdy neslušnosti neviděl a kdo neviděl nepřístojností více než já, hodil po mně první kamenem.

Okultní zjevy jsou předmětem studia již dlouho. Richet, Joire, Schrenk-Notzing, W. James, M. Dessoir, Hans Driesch, Aug. Messer a jiní, které již nebavilo dělat žrece vědy, přesvědčovali se o nich často z autopsie a došli k závěru, že zde psychologii a biologii čeká ještě mnohý perný úkol. V Anglii i v Americe existuje již mnoho let Society for Psychical Research. Čestným předsedou anglické je Hans Driesch. Komu jsou Proceedings těchto společností příliš fantastické, toho snad uspokojí pokus o vypracování vhodných method, jejž učinil Messer v knize »Die wissenschaftliche Erforschung des Okkultismus«.

Bohužel nemám naděje, že se u nás k přezkoumání případu vskutku přikročí. Hans Driesch bude počátkem příštího roku uvítán sice v Praze se všemi poctami, jež přísluší velkému biologovi a mysliteli, ale nás současně poženou ulicí jako blamované lidi. Církevní dogmatism není jedinou překážkou duševní svobody a kritického pokroku. Nezapomínejme na vědecký — a polovědecký. Nemrzelo by mne, kdybych musil přiznati, že jsme leckde se svým věděním v koncích — hlásám to ve filosofii denně. Nečervenal bych se, kdyby mi někdo vytýkal, že jsem byl přítomen psině — pokusy se dají zařídit důstojněji. Jsem ochoten po patřičném důkazu uznati, že jsme byli všichni napáleni — ať nastoupí druhá výzva. Mne mrzí jen vědecký snobism.

Vracím se k začátku. Vymlouvati lidem spiritism a vytáhnouti okultní zjevy z jejich mysteriosního přítmí jest u nás vážným kulturním úkolem. Temperamentní zakřikování to nespraví. Říkati, že víra je víra a spiritism je víra, je defaitism. Vím, že jest těžké to rozmlouvati spiritistům. Každý anthropomorfism je úžasně názorný. Co jednoduššího nežli domněnka, že duchové mluví? Člověk, jenž své představy neprobral sítem psychologie a noetiky, těžko uznává, proč se tak bráníme myšlence, že se duchové (nebo duše zemřelých) nemající lidských orgánů, projevují tak lidsky — so allzu — — menschlich. Řeknou vám, že orgánem jest tu nervová soustava media. Ale psycholog a biolog se musí zamysliti nad tím, že funkce fysiologické a psychologické nejsou jedinými možnými projevy žijícího individua a že z temného pozadí naší životní aktivity může vycházeti leccos, k čemu dosud nemáme methody ani klíče.

Pan dr. Karel Čapek volá v nedělních Lidových novinách na universitní profesory, aby každý zůstal u kopyta a nelezl do věcí, kde je tolik platný jako kadeřník nebo listonoš. Uznávám, že nemáme tolik práv jako žurnalisté a že je vždy zajímavé jen to, co fysiolog vykládá o fysiologii a psycholog o psychologii, nikoliv co povídá o nějakém mediálním fukání. Uznávám též, že je to nemilé, když si z nás někdo dělá štafáž a slibuji, že si na to vzpomenu, až si někdo udělá štafáž z Karla Čapka. Ale parcelace vědění není nijak dokonale provedena a ty zbytky, nezdědí-li je v tomto případě psychologie, fysiologie a biologie, připadnou jako vždy filosofům à la James, Driesch, Messer, Dessoir. Až se bude něco jistého vědět, udělá se z toho odborná věda, která dle staré tradice filosofii kopne. Ty zbytky při parcelaci vědy jsou rozhodně méně příjemné nežli zbytkové statky.

ŽIVOT A INSTITUCE

Frant. Munk:

Co chce Reklamní klub.

»...pečovati o lepší reklamu a potírati reklamu podvodnou a hospodářsky škodlivou...«

Tahle slova nejsou vzata z manifestu nějaké obrodné ligy nebo »Tažení proti reklamě«. Každý je může najít ve stanovách Reklamního klubu československého (zkratka R e k l u b u), mladé organisace, jež sdružuje reklamní pracovníky, teoretiky i praktiky všech odvětví. Tak se nám zdá, že už i u nás přestává být pravdou skeptické slovo, že »není na světě věci, které byste nemohli lidem namluviti, jen když jim to říkáte hodně nahlas a hodně často.« Před obecními volbami se nám určité věci říkaly hodně často a náramně nahlas. A přece obecenstvo »nekoupilo« ty, kteří nejvíc a nejčastěji na ně volali z nároží. Falešná reklama přestává vynášet a proto za nic nestojí.

Jinde jsou už v reklamě dál. U nás reklama se považuje dosud za druh hazardní hry. Na západě je systémem pracujícím podle předem známých pravidel se zaručenou výnosností. Proto má Reklub dva hlavní úkoly: s t a r a t s e, a b y r e k l a m a b y l a s p o l e h l i v ě j š í p r o t y, k d o j i p r o v á d ě j í, i p r o t y, j i m ž j e u r č e n a. Neboli podle stanov

»studovati moderní reklamu a prodejní organisaci vůbec, šířiti jejich znalost, propagovati moderní reklamu a prodejní metody, pečovati o lepší reklamu a potírati reklamu podvodnou a hospodářsky škodlivou, representovati československou reklamu uvnitř státu i za hranicemi a hájiti všestranně zájmy reklamních pracovníků.«

Hlavními zájemci jsou ovšem reklamní pracovníci. Reklub má však význam mnohem širší než pouhá zájmová organisace reklamních šéfů a ostatních provaděčů a organisátorů reklamy. My všichni jsme — třeba nevědomky — spotřebiteli reklamy. A reklama poroste a s ní i její vliv. Naším přáním musí být, abychom dostávali reklamu dobrou — to jest vkusnou a pravdivou. Reklamní klub chce vychovávat reklamující i obecenstvo: proto koná debatní večery svých členů, bude pořádat cyklus veřejných přednášek o reklamě a spolu s P. V. V. výstavku vzorné reklamy v rámci reklamního trhu na jarních pražských veletrzích. Zájem tvůrce reklamy i obecenstva je na štěstí totožný; dělat dobrou reklamu. Reklama špatná se brzy prozradí a sama se znemožňuje. Reklama pravdivá a dobře organisovaná je konstruktivní silou, jejíž důležitost roste a poroste. Obecenstvo musí se naučit, aby rozeznávalo inserát pravdivý a nepravdivý, plakát vkusný a ne-

vkusný, reklamu užitečnou a odpuzující. To je důležité pro každého z nás, i když si myslí, že reklama na něj nepůsobí. Jsou jistě lidé, kteří se brání proti reklamě jako proti cholerovým bacilům. Ale reklama působí na nás podvědomím, které nedovedeme ovládat.

Reklama je velká síla sociální. Přetvořuje společnost, mění způsob života celých národů — revolucionuje světové hospodářství. Reklama bez určitého mravního základu je hrozným nástrojem v ruce výrobce. Organisace reklamy musí se stát povoláním stejně čestným jako je povolání právníka, lékaře nebo učitele. Všechna tato povolání mají určitý psaný nebo nepsaný zákoník sociálních povinností, které nesmí překročiti pod hrozbou hmotných nebo morálních trestů. Je to ono uvědomění a odpovědnost, které anglický socialistický myslitel Tawney ve »Výdělkářské společnosti« pokládá za východisko z dnešního řádu. Reklamní klub chce své členy naplnit pocitem odpovědnosti za reklamu, která prochází jejich rukama, a požaduje od nich, aby se vedle »účinnosti v reklamě« řídili také »pravdou v reklamě«.

Náš klub jest pouze malou složkou světového hnutí, organisovaného v International Advertising Asssociation se sídlem v New Yorku, jejímiž členy jsou v Evropě Anglie, Francie, Německo, Holandsko, Švédsko, Norsko, Dánsko, Rakousko, Švýcarsko a Španělsko. Je vidět, jak se hnutí šíří ze západu na východ, sledujíc postup technické civilisace. Zavádí do prodeje tytéž vědecké metody, které způsobily průmyslovou revoluci a které nyní provádějí revoluci obchodu.

Reklama vstupuje u nás do rozhodného stadia. Projděte hlavní pražské třídy a porovnejte světelnou reklamu, výkladní skříně a ostatní reklamu třeba jen s minulým rokem. Uvidíte pokrok, uvidíte pokusy, tápání i úspěchy. Uvidíte, že roste u nás nová síla: síla reklamy.

POVOLÁNÍ A ZÁLIBY

K. Zmatlík:

Nový mistr světa.

Velicí mistři šachu i v tom jsou podobni velkým vojevůdcům, že mají jako oni svá Waterloo, své Sadové a Sedany. Pro Steinitze stal se něčím takovým Montreal v Kanadě, velkého Laskera straší snad dosud ve spánku Havana a Capablanca asi nikdy nezapomene na Buenos Aires. Tato tři města viděla v posledních 40 letech, co se o světový championát v šachu bojuje, v časovém sledu 1894—1921—1927 slavnostní obřad nastolení nového vládce v říši 64 polí s tradičním stiskem ruky, gratulací a provoláním slávy novému championovi, jejž poražený šachovému světu takto představuje. Capablanca podle novin přidal k tomu i objetí, čímž se obřad pro budoucnost podstatně obohacuje. Než žerty stranou: zažili jsme opravdu událost, jíž v dějinách novodobého šachu nebude zapomenuto, a výsledek šestinedělního zápolení těchto dvou duchů jest opravdu neočekávaný. Tentokrát je to poprvé, co pozbývá významného titulu mistr v plném rozvoji duševní i fysické síly. Steinitzovi bylo 57, když podlehl 26letému Laskerovi, tomuto bylo 53, když odevzdával žezlo Capablancovi, jenž je již po 6 letech ztrácí, oslaviv právě během matche své 39. narozeniny. Nový vladař v říši šachu jest 35letý; rozdíl 4 let to ovšem nebyl, jenž dopomohl Aljechinovi k úspěchu. Bylo by velmi naivní podle výsledku matche se domnívati, že Aljechin hraje šach lépe a dokonce o tolik lépe, než Capablanca. Sledujeme-li šachovou dráhu a úspěchy obou, dojdeme spíše k závěru opačnému přes to, že Capablanca byl poražen v poměru 6:3. Nebyl poražen Capablanca, ale poražena byla škola, shroutilo se falešné dogma vybudované na principu hry posiční, podle něhož šachová partie měla se pojímati jako střízlivý proces matematický, prováděný na základě několika pouček takřka mechanicky. Kombinační fantasie jako starý romantický přežitek vyloučena, nebo vykázáno jí místo velmi podružné téměř v samém sousedství příslovečného šachového »blundru«. »Nebudeš kombinovati!« znělo přikázání posičních dogmatiků. »Mýj odpůrce začíná kombinovati, je ztracen«, radovali se posiční fanatikové nad svými partiemi. »Zajímavá kombinace, jen je-li také správná?« táží se úzkostlivě glosátoři šachových partií ještě dosud, když takový Ikaros, opustě bezpečnou půdu vyšlapané posiční silnice, vzlétne do oblastí chápavostí posičních mentorů nedostupných. Strnulí dogmatikové posiční teorie, v podstatě ovšem správné, zapomněli, že ve hře v šachy uplatňuje se také jiná složka než pouhý matematický výpočet. Partie šachu není jen matematický problém, nýbrž boj dvou duchů, a nerozhoduje pouze strategie, nýbrž také taktika. Posiční theoretikové ocitali se často v situaci oněch vojevůdců, kteří své bitvy podle všech pravidel prohrávali, kde je měli podle týchž pravidel vyhráti. Marengo a Slavkov mají hojně analogií i na miniaturním bojišti o 64 polích.

V tom tedy záleží význam vítězství sympatického ruského emigranta, že přivedl opět k platnosti i ke cti bojovnou složku hry. Dokázal neúčinnost vyčkávací techniky posiční pro zápasy tohoto druhu a významu právě na nejdokonalejším představiteli tohoto směru. Ukázal, že nepřemožitelnost Capablancova je pouhou legendou, jako všechna podobná extrémní tvrzení. Ukázal však zároveň, kam chtěl jednostranný kult posiční hry v šachu umění šachové zavésti, totiž k onomu nevyhnutelnému remisovému zániku, jak jej druhý velký představitel této školy, Lasker, pesimisticky předpovídal. Těch 25 remis ze 34 partií zápasu zůstane i tak dokladem relativní platnosti tohoto proroctví, ale zároveň také absurdnosti a neúčinnosti takové taktiky. Sotva se hned tak kdo najde, jenž by chtěl ještě jednou financovati zápas, který by byl takovýmto způsobem protahován. Na druhé straně jest však veliký počet remis novým obohacením četných analogií mezi hrou v šachy a válkou o analogii mezi válkou světovou, která vyspělostí válečné techniky také se změnila v dlouhou řadu posičních bojů s »remisovým« výsledkem, a tímto matchem o rekordním počtu remisových partií; jest si jen přáti, aby oba tyto rekordy nikdy již nebyly překonány.

Není prozatím známo, jak soudí Capablanca o své porážce a je-li ochoten přiznati, že byl poražen jeho styl. To se snad dovíme od zpravodajů, až budou oba, vítěze i poraženého, interviewovati. Ovšem budou-li to tíž zpravodajové, kteří podávali referáty o průběhu matche, nedovíme se mnoho. Neboť způsob, jakým náš denní tisk o matchi referoval, prozrazoval, že zpravodajství bylo v rukou šachových laiků. Hned o první partii matche, když byla přerušena, bylo psáno, že Aljechin má malou výhodu, a vyslovena zároveň pochybnost, stačí-li k výhře. Ve skutečnosti stál Capablanca před několikatahovým matem, a jen podmínky matche, dávající po dokončení nedohrané partie soupeřům volný den, přiměly Capablancu, aby partii ještě přerušil. Také zpráva o skončení matche byla stylisována tak, že se nezasvěcenci ptali, co se Capablancovi přihodilo, že prohlásil, že nemůže již dále hráti; patrně zpravodajům samým zdálo se nedosti pochopitelným vzdáti partii, když má soupeř jen o dva volné pěšce v končící hře více. At už však se tedy dovíme cokoli, jisto jest, že posiční technika vůči hlavě novoromantické

školy neobstála. Není pochyby, že Capablanca je duch šachově velmi universální, který umí partie vyhrávati i jinak, než pouhým čekáním na blunder soupeřův, jak lze zlomyslně laskro-steinitzovskou školu charakterisovati. I on vytvořil mnohou gigantickou kombinaci, ale přes to vždy dával přednost střízlivé methodě posiční, kterou technicky ovládal jako nikdo druhý. Match s Aljechinem mohl jej přesvědčit, že proti soupeři stejně silnému tento styl hry nestačí. Naprostý nedostatek iniciativy u Capablancy, který se jeví až na nečetné výjimky ve všech partiích matche, nepadá v tomto případě na vrub osoby, ale stylu.

Ze 34 partií tedy pouze 9 skončilo vítězstvím nebo porážkou. Bylo značným překvapením, že Aljechin vyhrál hned první partii, a bylo to pro něho jistě silným povzbuzením, jehož dosahu nelze podceňovati. Tato partie patří také k nejpěknějším celého matche, neboť v ní Aljechin svého soupeře dokonale přehrál. Malé opomenutí Capablancovo již v 14. tahu stačilo, aby se zmocnil Aljechin útoku, jejž dovedl virtuosně vystupňovati až k vítěznému konci. Je to zároveň jediná partie zahájená pěšcem královým, všechny ostatní partie počínají pěšcem dámským. Po nezajímavé remise druhého utkání vyrovnává Capablanca v utkání třetím. Aljechin volil t. zv. indickou obranu, ale sehrál toto již hodně otřepané otevření ku podivu slabě, takže výhoda v otevření nabytá stačila Capablancovi k výhře, již velmi elegantně vynutil. Následují nyní 4 bojovné, ale přes to málo zajímavé remisy, po nichž Capablanca v sedmém utkání strhuje na sebe vedení v partii opravdu mistrovsky hrané. Následující 3 partie končí opět remisou a tak patří první desítka Capablancovi, který vede po 10. utkání 2:1.

Po skončení první desítky bylo jistě málo těch, kdož věřili v možnost vítězství Aljechinova. Víra v nepřemožitelnost Capablancovu byla příliš silná, a dvě výhry jeho úplně setřely dojem Aljechinova vítězství. Proto zůstane 11. partie matche trvale zapsána v šachových dějinách. Jako v první partii vedl Aljechin opět černé a skvělými manévry vynutil si volného pěšce značně postouplého. Ale ani Capablanca nezůstával ve vynalézavosti za svým soupeřem a zjednal si náhradu v protiútoku bezvadně vedeném až do 47. tahu, kdy nastala krise partie. Capablanca učinil slabší tah, který v dalším průběhu, jejž ovšem nebylo možno předvídati, měl za následek ztrátu hlavního opěrného bodu, pěšce f6, a tím i rozhodující zásah černých baterií, umožňující proměnu pěšce v druhou dámu. Konečné postavení jest ojedinělým zjevem v mistrovské praxi moderní, neboť na šachovnici se objevují 4 dámy, dvě bílé a dvě černé, jež na prkně zůstávají, ale Aljechin vynucuje trojtahový mat. Podle zpráv listů byli oba soupeři po této partii nervově úplně vyčerpáni.

A tu se ukázala Achillova pata mistra světa, jež záleží v jeho duševním založení: porážka v nějaké významné partii deprimuje ho tak, že je neschopen hráti v nejbližším příštím utkání: to se ukázalo již v roce 1914 po prohře s Laskerem v Petrohradě a opakovalo se nyní znovu. Aljechin, který v 11. partii vyrovnal, mohl hned ve 12. strhnouti na sebe znovu vedení, jež již z ruky nedal. Tato partie jest jediná z celého matche, v níž se Capablanca dopustil chyby, kterou podle dnešního měřítka nutno považovati za hrubou: nevysvětlitelným nedopatřením postavil věž tak, že jí Aljechin ústup odřízl a po několika tazích ji bez náhrady dobyl. Aljechin nyní v celé této fási matche hraje nesmírně opatrně, takže následuje rekordní serie 8 remisových partií.

S náskokem 1 bodu vstupuje Aljechin do třetí desítky, kterou opět zahajuje vítězstvím. Je to již třetí jeho výhra černými, což jest též pozoruhodná drobnost. Ale zároveň lze pozorovati úplnou změnu stylu. Remisami druhé desítky jako by byl chtěl dokumentovati absurdnost Capablancova stylu; v třetí dokumentuje své pojetí hry. Aljechin hraje tu neobyčejně směle, pouští se do nebezpečných zápletek a má i 22. partii skoro vyhranou, neboť nikdo na světě, mimo Capablancu, nebyl by v této partii unikl prohře. I v této desítce následuje 7 remis za sebou, ale jaké jsou to remisy! Aljechin hraje ve všech ostře na výhru, zamítá nabídky smíru a strhuje tím na konec i Capablancu k ostřejší hře na výhru, jíž tento také v 29. partii dosahuje, když byl před tím jednu výhru zahodil. Po remise 30 utkání končí tedy třetí desítka za stavu 4:3 pro Aljechina.

Čtvrtá desítka zahájena výjimkou smírně, ale je to klid před bouří. V 32. utkání jako bílý vyhrává Aljechin po tuhém, ale nesmírně zajímavém boji pátou partii, čímž dosahuje score i pro Capablancu beznadějného. Přes skvělý odpor podléhá mistr světa v geniálně vedené končící hře, když se byl před tím z neobyčejně stísněné posice obratně vyprostil. Po této partii bylo lze očekávati, že historický okamžik kapitulace Capablacovy je nedaleko. A nadešel vskutku v 34. utkání. Od závěrečných utkání jiných matchů, kdy poražený se v poslední partii obyčejně bezmocně hroutí, liší se tato partie pronikavě: není tu odevzdaného očekávání smrtelné rány, jak tomu bylo na př. v matchi Steinitz—Zuckertort nebo Lasker—Tarrasch (1908), nýbrž ostrý boj na nůž až do konce, k němuž dochází teprve v 82. tahu. Aljechin dobývá mistrovství světa, vyhráv z 34 partií 6 a prohráv pouze 3. Je to skvělé a i od přátel Aljechinových nečekané score, nepřipouštějící ani nejmenší pochyby o regulérnosti tohoto vítězství. Ani obvyklá omluva indisposice poraženého, s jakou se obyčejně při takových příležitostech setkáváme, nedá se zde uvésti, neboť v partiích se nikde patrně neprojevuje.

Celý svět — především Evropa — vítá radostně nového vládce v říši Caissině a vítá ho tím radostněji, že vidí v něm představitele nového, ideálnějšího směru, než tomu v posledních třiceti letech bylo. Laskerem a Capablancou seděl na trůně šachovém sice po každé veliký znalec a hluboký myslitel, ale především businessman, jenž dovedl slavného titulu obratně obchodně využívati. Chápeme sice, že kdo zvolil si hru tuto jako povolání, má do jisté míry právo dáti si za své výkony platiti slušnou cenu. Dáti si však platiti už jen za pouhou účast v zápase jinak cenami bohatě dotovaném sumy první ceny mnohonásobně převyšující, jak to zejména Capablanca zavedl, je přece jen poněkud silný »common sense in chess«*), ač jinak plně harmonující se střízlivostí, kterou projevovali i na šachovnici. Doufejme, že nyní, když se největší šachová trofej dostala opět do Evropy, uplatní se i ve sportovním šachu ideálnější nazírání staré Evropy.

POZNÁMKY

Otázka sportovního stadionu. Sbírky na postavení sportovního stadionu dostoupily před dvěma měsíci »závratné sumy« 19.000 Kč a od té doby, zdá se, zájem o pokračování utuchl. Je to částka, jež zrovna nesvědčí o přesvědčení sportovců o nutnosti této akce. Neboť národ, když cítil potřebu míti své divadlo, postavil si je i přes nepřízeň vlády a sebral za šest neděl další dva miliony zlatých, když vyhořelo. Potřebují-li Sokolové tělocvičnu nebo stadion, postaví si jej rovněž bez cizí pomoci. I většina našich kulturních a humanitních institucí je odkázána na svépomocnou akci. A jak má býti veřejnost přesvědčena o nutnosti stavby stadionu, nemíní-li sportovci přinésti nejmenší finanční oběť k uskutečnění svých plánů? Částka

*) Tak sluje slavné dílo Laskerovo z r. 1897, formulující zásady Steinitzovy moderní posiční školy.

20.000 Kč nesvědčí o idealismu sportovců a nepřesvědčuje také veřejnost o nutnosti této stavby. Není sporu o tom, že v zájmu státu je, aby měl zdravou mládež a silné občanstvo. Je však otázkou, je-li nákladný stadion v tomto ohledu naléhavější než na příklad dětská hřiště, jichž se ve městě rovněž nedostává. Malé děti přes to, že nemají volebního práva a proto netěší se zájmu politiků, jsou rovněž členy národa, a jejich zdraví a bezpečnost je stejně důležité jako překonání světového rekordu nebo nastřílení určitého počtu goalů. Chce-li stát nebo obec udělati něco pro zdraví svých dětí, aby vyrůstala nám zdravá mládež místo tuberkulosní a rhachitické, nechť postará se o dětská hřiště, aby děti nemusily se potloukati po staveništích a běhati v jízdní dráze. Tuberkulosa dvouletých dětí probíhá rychleji než tuberkulosa dospělých, a rhachitis se neodstraní dodatečně profesionelní kopanou ve státním stadionu. Proto, chtějí-li sportovci stadion, měli by sami ukázat více obětavosti pro tento cíl. *V. Hč.*

D O P I S Y

Němci a státní ceny.

Milý Peroutko,

jak jsem Vám již hned, jakmile vyšlo číslo »Přítomnosti« dne 24. m. m., telefonoval, byla v mém článku o státních cenách pro německé spisovatele označena (patrně překladatelovým omylem) kniha Maxe Broda »Sternenhimmel« jako román, ačkoli, jak z mého rukopisu vysvítá, běží o sbírku divadelních kritik a essayí.

Dále Vás asi bude zajímati, že mi v dopisu předhodil u nás především jako překladatel české lyriky známý autor německých básní, novel a (mně neznámého) dramatu, že jsem proti svému vědomí a svědomí jeho výkony na poli umění překladatelského pro státní cenu nenavrhl.

K tomu podotýkám, že můj článek chtěl jedině poukázati na fakt, že v Československu existuje řada německých spisovatelů, kteří uveřejnili literární práce, odpovídající, úplně předpisu, že dílo musí vyjíti na čsl. území. Seznam děl tomuto předpisu vyhovujících, který mi při psaní článku tanul na mysli, byl mnou napsán, jak jsem výslovně podotkl, »bez nároků na bibliografickou dokonalost a bez kritického stanoviska.«

V článku jsem citované autory nenavrhoval pro státní ceny, nýbrž rozvinul jsem otázku, proč jejich díla, vyhovující podmínkám, nemají přijíti při udílení v úvahu. Seznam byl neúplný; informoval jsem se zatím, že nakladatelství Gebrüder Stiepel v Liberci vydalo také romány československých německých autorů Hanse Watzlika, Ervína Otta, Adolfa Wildnera a Egerland-Verlag v Chebu básnickou knihu Karla Koydla a nakladatelství Winiker & Co. v Brně povídku Fritze Jurditsche atd. Jistě je celá řada takových děl, která vyhovují věcně podmínkám pro německou státní cenu, které z těchto děl přicházejí v úvahu kvalitativně, o tom rozhodne porota. Že její rozhodnutí závisí především na tom, že se jí předloží veškerá podmínkám vyhovující německá díla, — to už jsem zdůraznil. Že jen přesný znalec ohromné látky může je porotě předložiti, je samozřejmé. Německé ceny mají se uděliti v lednu. Nezávidím porotě, která má v několika nedělích přečísti tyto všechny německé knihy a vytvořiti si o nich objektivní úsudek.

Kdybych byl v rámci svého článku navrhl státní cenu pro německé překlady z češtiny — byl bych přišel v podezření, že sám sebe, kterýž jsem na tomto poli kvantitativně vykonal největší práci, navrhuji za kandidáta. Mám za to, že státní cena pro německé překlady může jedině býti navržena z české strany, což nevylučuje, že by také německý přítel překladatelského umění nemohl podobnou cenu založiti. Zdůrazňuji ještě jednou, že jsem ve své stati mluvil o německých dílech, která vyšla na československém území.

Překlady pisatele dopisu vyšly však v Německu a nevyhovují nynějším podmínkám státních cen.

Dovolte, abych se ke konci otevřeně vyjádřil o státních cenách pro německé autory z Československa:

Mají-li tyto ceny býti skutečným, objektivním oceněním tvorby německých básníků z Československa, musí býti uděleny bez ohledu na místo, kde vyšly. Neboť by bylo nespravedlivé měřiti české a slovenské autory měřítkem absolutním, německé autory však měřítkem relativním.

Upřímně Váš *Otto Pick.*

Renezance české erotiky.

Pane redaktore,

v 47. čísle napsala slečna (nebo paní?) Štěpánka Petráňová článek »Renezance české erotiky«, ve kterém dokazuje, proč Durychově snaze o tuto renezanci není rozuměno a proč se mu ani nedaří. A protože nechce, zdá se, mluvit jen za sebe, ale za čtenáře vůbec, ozývám se tedy taky jako čtenář.

1. Chybná logika onoho článku vzniká nesprávným citováním. Nikdy Durych nenapsal, že »Třemi troníčky« a »Třemi dukáty« se pokoušel o renezanci české erotiky na základě lidových písní. Tyto povídky jsou jen jakýmsi protestem proti výhradně sexuálnímu chápání lásky, jako to pozoruje v literatuře od Rabelaise až po Moranda. Chtěl rytířsky bojovat »o čest lásky« a proti freudismu (nazvěme tak všechny vědy a filosofie, s kterými se dnes chodí na lásku). »Třemi troníčky« a »Třemi dukáty« učinil Durych za dost své bojovné tendenci a teprve v »Panenkách« přestává bojovat, aby zpíval. Zde tedy se autor teprve pokouší o renezanci české erotiky na podkladě lidových písní. Nelze tedy srovnávat lidovou píseň s »Písní milostnou« ze »Tří troníčků« a dokazovat, že se Durychovi jeho renezance nezdařila, když se o to ani v těchto povídkách nepokoušel.

2. Kritická metoda, čili rozbor básně co školní úlohy. Svá pozorování založila pisatelka na rozboru povídky »Milostná píseň«. Vezme třeba tuto Durychovu větu: (Chceš mi položit ruku na srdce? Ach, položím ti prs do dlaně a poděkuji ti za každý polibek.« A rozebírá: Neupírám kouzla řeči autorově, ale přece nepřesvědčuje natolik, aby mohl čtenář uvěřit, že dívka při prvním setkání s neznámým hochem rozhoří k němu takovou milostí, že mu nabídne svůj prs k polaskání.«

To je hrozné, to je ohavný realismus v rozboru, takhle to překládat. Durych: »Což myslíš, že ti sama neuchystám lůžko a třebas i zde v prachu silnice, nebo u nás na ulici?«

A (paní nebo slečna?) Štěpánka Petráňová cítí, že povídka nemůže, není a nesmí být pravdivá, protože normálnímu člověku nelze nalézti zalíbení v dívce, která by si svou čistotu mohla kdekoliv rozestlati jako růžový květ a ulehnouti v ní. Jak je to bolestné, že tohle nenapsal profesor češtiny, ale žena. A je jich jistě víc, které v lásce zaměňují rozkoš s rozkošnictvím, opojení s hříchem, umění s logikou.

Ale bohudík, nejsou jen takové, jsou ještě

3. Panenky. A to jsou dívky, o kterých se dá zpívat, jsme-li sami doma. Děvečky, myčky, robky a pradleny, ale nadevšecko jsou to dívky s kouzelným tělem a nesmrtelnou duší. Jejich erotika voní duchem a nad jejich nahotou lze hrát na harmoniku lidové písně. Jejich prostota nutí k výkřikům, ale což nejsou naivita a rafinovanost dvě tváře téhož ducha! Jsou zdravé jako

čerstvě nadojené mléko a něžné jako mladý vrabec. Stejně lehce padají do propasti, jako se v lásce umí modlit. A k pohoršení všech dam, lze s panenkami takto žertovat:

A co ještě máš,
že se usmíváš?
To se růže rozvila
na tvém srdci v máji?
Kůzlátka jsi zbloudilá
za košilkou ukryla
a teď usínají?
Ukaž, mají-li už růžky?
Tiskneš si je do podušky?
Což se kvítka spanilá
studem zardívají?
Počkej, k poupěti
ptáček přiletí.

Ach, štěstí, že jsou »Panenky« psány o dívkách, jakým se asi nikdy nedostanou do ruky. Ach, štěstí, že jsou psány pro muže, kteří jedině mají schopnost milost ženy tvořit a vidět. Nebot nekonečná je něha a spanilost dívek, pokud nemají maturity.

Jaroslav Přibík.

Obecní knihovny.

Ve Znojmě, dne 30. listopadu 1927.

Vážený pane redaktore,

dovoluji si navázati na větu pana Dr. K. J. Beneše v 46. čísle Přítomnosti. Věta zní: »Obávám se, že v našich knihovnách se skrývá určité kulturní nebezpečí, nechť to zní jakkoli paradoxně. Je jistě správné a nutné, aby knihovny sloužily lidem nemajetným. Ale lidem, kteří si knihy kupovat mohou, neměly by být knihovny (pokud se týče beletrie) přístupny vůbec anebo jen v omezené míře.«

Popřejete-li mým řádkům laskavě ve Vašem časopise místa, dovolím si stručně nastíniti některé zkušenosti čerpané z několikaleté knihovnické praxe.

Četl jsem v poslední době již několik podivných narážek na veřejné knihovny a dopis pana dr. Beneše mne přiměl, že jsem si zašel ke dvěma zdejším knihkupcům a otázal se jich: »Získali byste obchodně, kdyby byl zámožným vrstvám přístup do veřejných knihoven uzavřen nebo omezen?« Knihkupec A. mi odpověděl: »Získal bych sotva co. Nejvíce čtou vrstvy střední a dělnické a tyto vrstvy také nejvíce knihy kupují. Tak zv. vrstvy »lepší« čtou méně a »smetánka« a ti, kdož mají peněz dost, nečtou vůbec, nekoupí vůbec nic.« Knihkupec B. pravil: »Na Vaši otázku mohu odpověděti ihned. Ty vysoké vrstvy nečtou nic. Ovšem míním toto město. Nečítám mezi to úřednictvo, profesory, učitele a gážisty. To nejsou zámožní lidé. Nezískal bych nic. Těžko tvrditi, že by knihovna brzdila knihkupecký obchod, aspoň u mne ne. Zamezili-li byste bohatším vrstvám přístup do knihovny, nekoupí zase nic, nebudou raději čísti nic. Takto čtou aspoň u vás. Kapitálově silné vrstvy ani knihu nekoupí ani nečtou.« Takový jest názor dvou zdejších knihkupců.

Při posuzování naší otázky nelze vůbec prostě rozlišovati vrstvy majetné a vrstvy nemajetné. Nutno bráti v úvahu 1. vrstvy majetné, mající smysl pro knihu a život duševní, 2. vrstvy majetné, které tohoto smyslu postrádají, 3. vrstvy nemajetné se smyslem pro knihu a život ducha a 4. vrstvy nemajetné bez tohoto smyslu.

Ad 1. Byl-li by zamezen přístup do veřejných knihoven prvé skupině (jak vysoké by bylo hospodářské minimum?), lidem to, kteří by se bez knihy určitě neobešli a proto by asi koupili o nějakou knihu více než obvykle (nutno uvážiti, že tvoří malé procento čtenářstva), pak určitě by knihkupec nezískal.

ad 2. skupinu druhou, vrstvy, které pro věci ducha nemají ani zájem, ani pochopení. Čtou sporadicky a nic je nepřiměje, aby investovaly kapitál do knih, které si nemohou zdarma vypůjčiti. Toto jest stará známá trapná zkušenost, kterou může potvrditi řada knihovníků i knihkupců. Určitě by četli méně nebo vůbec nečetli oni dobře situovaní čtenáři, kteří svoje volné chvíle tráví raději ve všelikém povrchním rozptýlení. Když jim to nedáme, oni nepotřebují čísti. Úsilí knihovníkovo směřuje ovšem k tomu, aby také z těchto lidí vykřesal aspoň jiskérku. Podrobuje je svému neustálému vytrvalému a psychologicky promyšlenému vlivu. Aby je připoutal trvaleji. Čtou aspoň někdy, ve chvílích řídké »milosti boží«. Pro tuto prchavou, jasnější hodinu by si však nešli nikdy koupiti novou knihu. Těchto chvilek se takticky zmocňujeme, snažíce se vzácného návštěvníka připoutávati vždy blíže. Ztratila-li by veřejná knihovna ve smyslu návrhu pana dra Beneše tyto bohaté novice, pak by je určitě nezískal knihkupec. Jediný výsledek by byl, že by se dostali z dobrého vlivu knihovny. Raději nebudou čísti vůbec.

Ad 3. a 4. Případ posledních dvou vrstev jest jasný. Také pan dr. Beneš přiznává, že »je jistě správné, aby knihovny sloužily lidem nemajetným«. Omezili-li bychom přístup těmto vrstvám, pak jsme přivedli význam knihoven vůbec ad absurdum. Čtenář podprůměrný (neříkám nemajetný) nebude raději čísti, než aby si knihu koupil. Taková jest dosavadní zkušenost. Jak patrno, nelze ztotožňovati hospodářskou úroveň čtenářovu s jeho úrovní duševní a proto primitivní rozdělení na čtenáře zámožné a nezámožné nedostačuje. Jedinci »statky požehnaní«, jimž není s hůry dáno, aby investovali peníz do knih, nedají utržiti knihkupci ani tehdy, kdyby jim byla knihovna uzavřena. Na ony, kteří se bez vlastní knihovny neobejdou, nebude míti veřejná knihovna vlivu. Budou kupovati dále jako kupovali dosud. A tito poslední — tot hlavní spotřebitelský kádr.

Průměrný čtenář přijde ke knihkupci, aby si »něco« koupil. Vezme namnoze zavděk lecčím, dá se zlákati obálkou, nemá určitého výběru, dá si doporučiti i různé »ležáky«, platí snad mnohdy za knihu méněcennou nebo neodpovídající jeho »vkusu«. Nemá tolik času, aby pronikl aspoň zhruba do knihy. Přijde domů, sedne si ke kamnům a záhy z četby poznává, že buďto »nalítl« anebo si koupil knihu, která neodpovídá jeho individuální potřebě. Zmocní se jej pocit, že těch 20 Kč zbytečně vyhodil a snad knihkupce podruhé nenavštíví. Leč nejde jen o čtenáře průměrné, neorientované. Také čtenáři vyspělejší chovají namnoze nedůvěru k novým publikacím, přicházejícím záplavou na knižní trh. Třeba uvážiti, zač vydán krejcar. Jest toho dnes tolik a čtenář, který není orientován zejména v produkci překladatelské, stojí na rozcestí, nevěda, co skrývá ta či ona novinka na pohled lákavá. Poněvadž nechce riskovati, vypůjčí si nejdříve knihu z knihovny. (Zkušenost.) Na řadě případů bych mohl dále demonstrovati, že čtenář si zakoupil mnohou knihu teprve tehdy, až na ni byl upozorněn v knihovně.

Knihy hodnotnější netěší se u knihkupců tomu odbytu jako běžná lehká četba zábavná. Proč? Mnohdy také prostě proto, že knihkupec — obávaje se risika — tyto knihy raději vůbec na sklad neobjednává a proto pátrající kupec nezví vůbec o jejich existenci, spolehne-li výhradně na knihkupce. Tak mnohá publikace musí býti proto specielně pro knihovnu objednávána, přichází jedině tímto způsobem mezi obecenstvo, »zabere« u kteréhosi čtenáře, který — nesleduje-li blíže knižní trh — by se o ní nikdy nedozvěděl. Mohl bych citovati slova díků, jimiž mne jeden inteligentní čtenář zahrnul, že jsem jej upozornil na řadu zajímavých literárních zjevů, o nichž nevěděl do té doby, dokud začal navštěvovati knihovnu. A tento čtenář zakoupil si již řadu knih v knihovně »objevených« pro vlastní knihovnu. Neučinil by tak, kdyby neměl přístup do knihovny. Veřejné knihovny jsou nezbytnou přípravkou pro zakládání knihoven domácích.

Tvrdím, že bez veřejných knihoven by mnohé dílo nebylo bývalo získalo oné popularity, jíž se dožilo. Knihovny pobízejí a budí chuť. Vyvolávají nové vůně, vůně dosud neznámé. Propaguji knihu mezi nejširší veřejností a této propagandy (která je nic nestojí) se nesmí knihkupci zříci. Ztratili by mnohem více nežli by získali. Veřejné knihovny — tot ohnisko, které vysílá své paprsky kolem dokola do velkého, knihou nezachyceného prostoru. Tolik slov dnešního knihovnického evangelia.

Poroučím se Vám.

Oddaný

Lad. Řezníček, měst. knihovník ve Znojmě.